Historikeren

Medlemsblad for Den Norske Historiske Forening

1.2016

Innhold

HIFO-nytt

Norske historiedager 2016: Volda *Amund Pedersen* 4
Program for årets historiedager 10
Om å reise til Kina med Kina-kritikk i bagasjen *Lise Kvande* 26
Om ICHS, HIFO og «Bøckman-saken» *Lise Kvande* 31
De nordiske historielærerdagene på Åland *Anne Kjersti Jacobsen* 35

Historiske nyheter

Historiske doktoravhandlinger i 2015 38
Minneord *Redaksjonen* 41

Lokallag

Bodø: 75-årsmarkering for bombingen *Knut Harald Strand* 43
Bodø: Bunker-turisme i Bodøs omland *Fredrik Grønning Lie og Steinar Aas* 46

Historiske nyheter

Nasjonalbibliotekets arkivdykk *Morten Haave* 50

Faste spalter

Fotografispalten: Det første fotografiet av Ivar Aasen *Arthur Tennøe* 53

Forsidebilde: Mrs Helen Allingham, Thomas Carlyle, 1795–1881 (historiker og essayist).
Foto: Scottish National Portrait Gallery

Den norske historiske forening ble stiftet i 1869 og utga *Historisk tidsskrift* for første gang i 1871, som nå er Norges eldste eksisterende vitenskapelige tidsskrift. I 1990 ble foreningen slått sammen med Norsk historikerforening (HIFO) og Norsk komité for historisk vitskap. Den nye konsoliderte organisasjonen tok forkortelsen HIFO, og foreningen overtok funksjoner fra alle de tre eldre foreningene.

Den norske historiske forening (HIFO)
Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo
Postboks 1008 Blindern, 0315 Oslo
Kontortelefon: 41278327

Historikeren kommer ut med fire nummer i året. Manusfrist for hefte 2, 2016: 4. april. Manuskripter sendes redaksjonen som vedlegg til e-post skrevet i Word, til historikeren@hifo.no. Annonsepriser (svart-hvitt/farge): 1500/2500 kr per helside, 750/1500 kr per halvside.

Grafisk produksjon: Kjersti Hjelmeland Brakstad. Trykk: Hurtig-trykk

ISSN 1891-6600

Redaksjonen

Den skotske filosofen og historikeren Thomas Carlyle (1795–1881), som figurerer på forsiden av denne utgaven av *Historikeren*, er for historikere muligens mest kjent for sin historiefilosofi, oppsummert i frasen «The History of the world is but the Biography of great men».

Men det var ikke bare store menn som opptok Carlyle. I forelesningsserien *On Heroes and Hero Worship and the Heroic in History* (1841) tok Carlyle først for seg «the hero as divinity», og det var ingen ringere enn den norrøne guden Odin, og særlig hans runer, som fascinerte Carlyle:

> Odin's Runes are a significant feature of him. Runes, and the miracles of 'magic' he worked by them, make a great feature in tradition. Runes are the Scandinavian Alphabet; suppose Odin to have been the inventor of Letters, as well as 'magic', among that people!

Hvor enn opptatt Carlyle var av de store heltene i historien, var han også svært opptatt av skrivekunsten. Ikke så rart for en forfatter, kanskje, og attpåtil en som omtalte økonomifaget som «the dismal science».

Det var ikke bare guder som Odin, men også «the men of letters» som i forelesningsserien stod blant Carlyles «store menn». For, som han skrev, «Certainly the Art of Writing is the most miraculous of all things man has devised […] Books, written words, are still miraculous Runes, the latest form! In Books lies the soul of the whole Past Time; the articulate audible voice of the Past».

Om Odins mirakuløse runer var magiske, så er skrivekunsten enda mer magisk, den bevarer fortiden. Og det er nettopp skrivekunsten, historisk forstått, som er tema for dette nummeret. Vi skal nemlig til Volda, der HIFO Nordvestlandet er i full gang med planleggingen av årets historiedager, som vil omhandle «opplysning, utdanning, skriftkultur». Programmet og beskrivelse av sesjonene finnes inne i bladet.

Blant de mange av årets sesjoner tar en av dem for seg «Norwegians in China», og allerede i denne utgaven av *Historikeren* kan vi fortelle om noen av disse. Av HIFOs utsendte Lise Kvande har vi fått rapport fra verdenskongressen for historikere i Kina i fjor sommer. Som HIFO-utsending beskriver Kvande saken omkring Harald Bøckmans visumnekt i forbindelse med kongressen, og hva som skjedde da hun skulle ta opp denne saken på HIFOs vegne under generalforsamlingen.

I bladet finnes også to rapporter fra lokallaget i Bodø. 2015 var et historisk år for folk i Bodø: 75 år hadde gått siden byen ble jevnet av tyske bomber, og fjorårets lokallagsaktiviteter dreide seg dermed i all hovedsak om krigen.

Det er en tung historie å markere, men vi tror lesningen går lett: I alle fall, god lesning!

Om Historikeren

Redaksjonen har base i Oslo. Kontakt redaksjonen på epostadressen historikeren@hifo.no. Redaktør: Henrik Olav Mathiesen. Redaksjonsmedlemmer: Håvard Brede Aven, Vibeke Kieding Banik, Morten Haave, Miriam Finset Ingvaldsen, Amund Pedersen, Gjermund Forfang Rongved og Erik Tobias Taube.

«Opplysning, utdanning, skriftkultur»

Norske historiedagar 2016 i Volda

HIFO Nordvestlandet og historikarmiljøet ved Høgskulen i Volda har gleda av å invitere til Norske historiedagar 17.–19. juni 2016. Konferansen vert arrangert med støtte frå Fritt Ord, Høgskulen i Volda, Volda kommune og Ørsta kommune.

Hovudtemaet i år er «Opplysing, utdanning, skriftkultur». Dette er eit emne med sterk forankring i lokalsamfunn og forskingsmiljø på Sunnmøre.

Medrekna hovudsesjonen «Skriftkultur – meistring, tileigning og aksept», vil om lag 80 historikarar desse dagane presentere ny forsking, fordelt på 18 ulike tematiske sesjonar. Fleire av sesjonane vidarefører hovudtemaet, men andre tema, både frå norsk, internasjonal og eldre og nyare historie, er også godt representert. Deltakarane kan laurdags ettermiddag velje mellom fire ulike ekskursjonar, anten heilt lokalt eller innanfor den nære regionen.

Den faglege delen av konferansen går føre seg på Høgskulen i Volda. Den sosiale delen på Møre Folkehøgskule i Ørsta. Det er ulike typar overnattingsalternativ både i Volda og Ørsta. Sjå info på heimesida. Der kan ein også finne litt om ulike reisemåtar. Ein kan melde seg på via nettsida: http://www.hivolda.no/hivolda/forsking-og-utvikling/norske-historiedagar-2016

Påmeldingsfrist er 15. april. Dei som melder seg på seinare, må betale ei høgare konferanseavgift.

Velkomne til Sunnmøre!

Monument etter tidleg skriftkultur på Sunnmøre: ruinar etter Selje kloster. Foto: Per Straume

Studiebygda Volda. Foto: Trine Helgerud

Historiedager 2016: Volda

I 2016 er det Volda sin tur til å arrangere Norske historiedager. Arrangementet blir gjennomført som et samarbeid mellom HIFO Nordvestlandet og fagmiljøet ved Høgskulen i Volda.

Amund Pedersen
Historikeren

Den årvisse begivenheten vil gå av stabelen fredag 17. juni og vare til søndag 19. juni 2016. *Historikeren* tok en prat med komiteleder Atle Døssland for å høre hvordan status er tre måneder før det braker løs.

I rute

– Nå har vi akkurat fått av gårde søknaden om støtte fra Fritt Ord, kan Døssland fortelle, men han bedyrer at komiteen er i god rute hva gjelder det faglige programmet. Arrangementskomiteen har bestått av en gruppe på seks personer som har jobbet sammen i snart ett år. I tillegg har en egen komite hatt ansvar for å utarbeide hovedsesjonen.

Når begivenhetene nærmer seg forventer også Døssland administrativ støtte fra administrasjonen ved Høgskulen.

– Det er viktig med god bemanning. Vi vil ta med studenter til å hjelpe med logistikken under arrangementet. Høgskulen vil også yte hjelp med IT og det tekniske, utdyper han.

– Vi har også tatt hensyn til et ønske fra fagmiljøet om å holde kostnadene nede. Ekstern hjelp er en del av dette bildet.

Hjelp fra nabobygda Ørsta

Forrige gang historiemiljøet på Nordvestlandet arrangerte Norske historiedager ble arrangementet lagt til Ålesund.

– En av de største utfordringene her i Volda er hotellkapasiteten og reisemåten for konferansedeltagerne, sier Døssland. Komiteen har løst dette problemet ved å gi Møre folkehøgskule en viktig rolle. Her har de sommerhotell og god kapasitet; en ypperlig arena for de sosiale bitene av arrangementet. Det er korte avstander mellom Ørsta og Volda og komiteen påstår de er fornøyd med løsningen.

Da *Historikeren* undret seg over om det ikke sårer stoltheten til voldingene å måtte gå til nabobygda for å gjennomføre arrangementet, kunne Døssland parere med at forholdet mellom bygdene tross alt er på bedringens vei. Det snakkes sågar om sammenslåing mellom de evige rivaliserende kommuner Volda og Ørsta. Som et symbol på denne fredsælheten skal Ørsta og Volda i felleskap stå for mottakelsen fredag kveld.

Opplysning, utdanning, skriftkultur og HIFO-jubileum

Konferansens hovedtema er allikevel Voldanært.

–Volda er et utdanningssentrum med lange tradisjoner, forteller Døssland.

– Vi har opplysningspresten Hans Strøm og Sivert Aarflot som grunnla det første trykkeriet på landsbygda i Norge. Her ser vi linjer via Ivar Aasen og fram til i dag. Volda var også tidlig skolestad. Derfor har vi valgt «opplysning, utdanning og skriftkultur» som tema. Det har vært en del forskning på dette ved Høgskulen. Her kan Jostein Fet nevnes. Feltet har interessert oss, og det vil vi markere, understreker han.

Det vil være 17 sesjoner under konferansen, og omkring halvparten av disse føyer seg inn under hovedparolen.

– Vi har hatt overveldende respons. Alle var gode og spennende temaer. Det har ført til at det har blitt litt mange parallelle sesjoner, men vi ville gjerne ha med alle, sier han.

Første delen av hovedsesjonen vil foregå i plenum.

– Da får vi besøk av nestoren på feltet «literacy»; Daniel Lindmark. Dette er vi stolt over! sier Døssland. Videre vil hovedsesjonen bestå av et foredrag av den finske historikeren Nils Erik Villstrand. På konferansens siste dag vil HIFO-leder Gro Hagemann markere HIFOs 25-års jubileum med foredraget «Profesjonsinteresser og fagutvikling: tanker ved et jubileum». For øvrig har konferansen et allsidig program med dagsaktuelle tema som i sesjon 4; «'Den fremmede' – Staten, samfunnet og minoritetene 1915–1940» ved Nik. Brandal. (Se for øvrig sesjonsbeskrivelsene på de neste sidene, red. anm.)

Sosiale begivenheter

Historiedagene skal også være en sosial møteplass og dette blir ivaretatt blant annet ved de tradisjonelle ekskursjonene. I 2016 vil deltagerne få mulighet til å gå enda mer i dybden på bakgrunnen for hovedtema ved en skolehistorisk vandring i Volda sentrum med utgangspunkt på 1800-tallet og landsgymnaset. Det blir også en tur til Sivert Aarflotmuseet og Aasentunet.

For de litt mer regionalt interesserte vil det bli arrangert turer med tema om kyst og fiskeri. Det blir tur til Ishavsmuseet, Ulsteinvik, Eiksundstunnelen og det påståtte stedet for Hjørungavåg-slaget i 986.

Den siste turen går til Herøy kystmuseum, og her vil det bli god mulighet til å nyte landskapet og se seg litt rundt.

– Kanskje vi rekker ut til Runde, håper komitelederen.

Volda sentrum, med utsyn mot Folkestad. Høgskulen ligger rett utenfor bilderamma. Foto: Høgskulen i Volda

Etter ekskursjonene på lørdag vil det bli klart for festmiddagen, som altså skal nytes i Møre Folkehøgskule. Her skal det deles ut priser og stipendier, samt at HIFOs budstikke skal sendes videre til neste års arrangør.

– Volda har mange gode kulturkrefter som vil få vise seg fram under festmiddagen, lokker Døssland.

Og komitelederen selv? Vil vi få høre ham traktere trombonen? vil *Historikeren* vite.

– Det er det ingen konkrete planer om. Men det kan hende, er smulene vi får fra en gåtefull komiteleder.

Forholdene ligger i alle fall godt til rette for en faglig og festlig konferanse i forenlig felleskap i hjertet av Sunnmøre.

Den faglige arbeidsgruppa i Volda. Fra venstre: Eirik Holmen, Ola Teige, Anders Aschim, Inger Marie Okkenhaug, Atle Døssland (leder) og Arnfinn Kjelland. Foto: Grete Marry Brøste

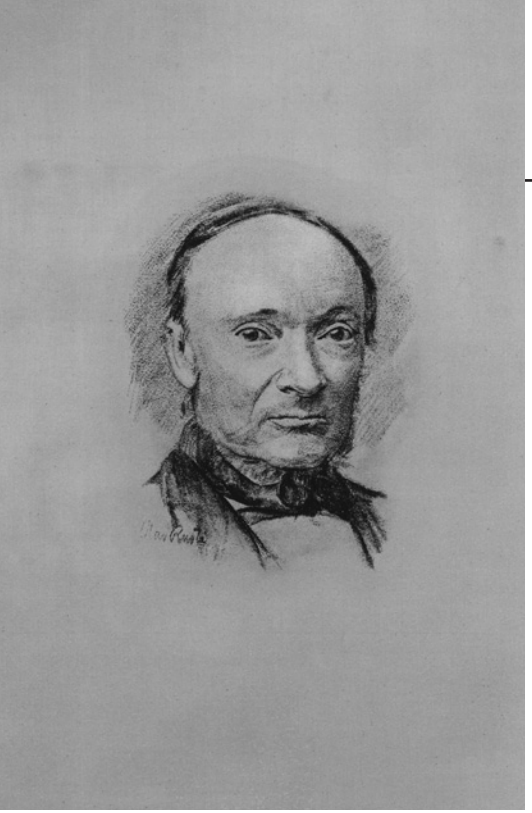

Ekskursjonar

Frå Sivert Aarflot til Ivar Aasen

Vi er først innom Sivert Aarflotmuseet, første trykkeri på landsbygda i Norge (1809) og med eiga avisutgjeving: «Norsk Landboeblad». Deretter kjører vi til Ivar Aasen-tunet, som er eit moderne museum om nynorsk skriftkultur på Ivar Aasens heimegard.

T.v: Ivar Aasen, litografi etter teikning av Olav Rusti. (Sjå også fotospalta i dette nummeret!) Foto: Trondheim byarkiv/Ila skole, Va – F9418/ CC BY 2.0

Under: Høgskulen i Volda. Foto: Høgskulen i Volda

Skulehistorisk vandring i Volda sentrum

Her trekker vi historiske liner om Volda som skulestad for vidaregåande utdanning frå 1860-åra og fram til dagens høgskule.

Ishavsmuseet på Brandal

Busstur gjennom Eiksundtunnelen (verdast djupaste tunnel) via Ulsteinvik og Hareid til Brandal som var senter både for havfiske og for ishavsfangsten på Sunnmøre.

Med havblikk frå Herøy

Bussturen går gjennom Eiksundtunnelen til Herøy, der vi mellom anna besøker kystmuseet og Herøy amfi: arenaen for det årlege sogespelet, «Kongens ring».

Over: I Brandal ligg selfangstskuta «Aarvak», som kan sjåast på Ishavsmuseet. Foto: Ishavsmuseet «Aarvak»

Under: Frå Herøyspelet i 2008. Foto: T.Müller/ Wikimedia Commons

Program Norske historiedager 2016

Endringer i sesjoner, tidsplan og deltakere kan forekomme. Disse blir varslet i god tid før konferansen.

Fredag 17. juni

10.30-12.00	*Registrering og lunsj*					
12.00-12.45	*Åpning*					
12.45-14.00	*Hovedsesjon*	Skriftkultur – tileigning, meistring og aksept				
14.15-16.15	*Sesjoner*	Videreføring av hovedsesjon	Norsk regionhistorie – tida moden for komparasjon og teoriutvikling?	Nye perspektiv på norsk okkupasjonshistorie: Organisasjon Todt i Norge		
	Pause					
16.40-17.20	*Frie foredrag*	Utbredelse av allmennyttig kunnskap: *Skilling-Magazinet*, byen og offentligheten i 1830- og 40-tallets Christiania		Et stipend som ga frie hender: om Kirke- og undervisningsdepartementets håndtering av den første stipendsaken til Ivar Aasen	Dagboka som motskrift, hegemonikritikk og undergraving	Den illitterære borgaren
	Pause					
17.30-18.30	*Årsmøte HIFO*					
19.30	*Mottakelse*					

Lørdag 18. juni

09.00-11.00	*Sesjoner*	Kunnskap i sirkulasjon	«Den fremmede» – staten, samfunnet og minoritetene 1915–1940	Medisinsk opplysning i det førmoderne: tekstanalytiske forsøk	Faghistorier i grenseland	Folkedanning, reformer og skolepolitikk
	Pause					
11.15-13.15	*Sesjoner*	Offentlighet og ytringsfrihet i Norden 1815–1900	Norwegians in China: Merchants, Missionaries, Migration	Trolldom og skrift: nyutgivelser av samt arbeid med rettsreferater	Flukta ut i utanriks-politikken: Den tredje vegen som politisk eskapisme	Norsk energihistorie – veien videre
13.15-14.00	*Lunsj*					
14.00-18.00	*Ekskursjoner*	Frå Sivert Aarflot til Ivar Aasen	Skulehistorisk vandring i Volda sentrum	Ishavsmuseet på Brandal	Med havblikk frå Herøy	
19.30	*Festmiddag*					

Søndag 19. juni

09.45-11.45	*Sesjoner*	Bokkulturen i Danmark-Norge 1500–1850: forfattere, trykkere og lesere	Historie i bruk i samfunn og skole	Raserenhet og raseblanding som vitenskap og ideologi ca. 1930–1960	Hans Nielsen Hauge, haugianerne og deres samfunnsmessige betydning	Fra institusjonshistorie til kunnskapssamfunnets historie?
12.00	*Avslutnings-foredrag*	«Profesjonsinteresser og fagutvikling: tanker ved et jubileum»				
13.10	*Lunsj og avreise*					

Sesjonene

Hovudsesjon i plenum: skriftkultur – tileigning, meistring, aksept

Sesjonen gjev smakebitar på forsking om utvikling av skiftkulturen, og om korleis, kvifor og i kva grad folk tileigna seg og meistra denne.

Sesjonen gjev oversikt over nordisk forskingssamarbeid på det historiske «literacy»-feltet gjennom dei siste 35 åra inkludert nye forskingsperspektiv som har komme til. Eitt slik transnasjonalt perspektiv dreiar seg om utvikling av leseerfaring. Døme på dette er korleis trykkekulturen endra seg på 1800-talet gjennom aktiviteten til såkalla «traktatselskap» som også baserte seg på tilbakemeldingar frå kolportørane sine.

Innanfor eit lokalsamfunn var det ikkje nødvendigvis eit hovudpoeng kor vidt den enkelte aktøren beherska skrift, men om slik kompetanse var lett tilgjengeleg. Ein talar om aksessiv kontra possessiv skriftkultur.

Daniel Lindmark (Umeå universitet) – *Från literacy-nivåer till skriftkultur och läserfarenheter: nordiska och transnationella perspektiv*

Nils Erik Villstrand (Åbo akademi) – *Utanför eller innanför skriftkulturen? Att läsa och skriva genom ombud*

Hovudsesjon, framhald

På bakgrunnen av plenumsforedraga presenterer vi i framhaldet av sesjonen eit tidleg utvikla lokalt litterært miljø kring boktrykkeriet på Ekset i Volda. Vi stiller også spørsmålet om kva rolle haugianarane spela for utvikling av skriftkultur i Noreg på 1800-talet. Endeleg fortel vi om rolla og utfordringane til norske misjonærar når det galdt å skape ein skriftkultur ute på misjonsfeltet på Madagaskar.

Arne Apelseth (HVO) – *«Gutenberg på Ekset»: om materielle sider ved institusjonalisering av skriftkultur*

Linda Haukeland (Nord universitet) – *Hans Nielsen Hauge: alfabetismens katalysator*

Ellen Vea Rosnes (VID vitenskapelige høgskole, Stavanger) – *Den norske misjonen sitt skriftkulturelle arbeid på Madagaskar under fransk kolonisering*

Norsk regionhistorie – tida moden for komparasjon og teoriutvikling?

Sesjonsansvarlege: Oddmund L. Hoel, Dag Hundstad og Gunnar Yttri

Dei siste åra har fleire større regionhistoriske verk vorte skrivne og nokre er stadig under utarbeiding. Omfattande empiriske arbeid og historiske undersøkingar er utført der den historiske utviklinga er sett i eit regionalt perspektiv.

Sesjonen inviterer historikarar som har arbeidd med feltet til å presentera bidrag som set regionhistoriske tema inn i strukturelle, komparative og/eller teoretiske perspektiv. Dei nye regionhistoriske verka har opparbeidd eit grunnlag for å gå eit steg vidare. Det er etablert rike «case» til å driva jamføring og teoriutvikling. Studiar som opnar for komparasjon og teoriutvikling kan ta utgangspunkt i dette i ei «akademisk sekundærraffinering», slik historieevalueringa (2008) etterlyste.

Dei ulike verka frå ulike fylke og landsdelar har gjerne det til felles at dei har vorte til som oppdragshistorie finansiert av ein regional offentleg eller privat instans. I arbeidet vil mange oppdragshistorikarar ønskja å gjera samanlikningar med andre regionar, men ressursar og oppdrag gir sjeldan rammer for dette. Kan desse oppdragshistoriske verka vera med å gi eit samla løft for norsk historieskriving? Kan teoriutviklinga om tilhøvet og skilnader mellom regionar og mellom sentrum-periferi utviklast vidare frå tradisjonen etter Øidne/Rokkan? Ligg det føre nasjonale eller internasjonale studiar som kan stimulera teori-utviklinga? Kan vi gjennom komparasjon etablera ny kunnskap om skilnader og likskapar i regionale historiske utviklingsdrag?

Aud Mikkelsen Tretvik (NTNU) – *Norsk regionhistorie sett i europeisk perspektiv*

Dag Hundstad (HVO) – *Sommerfugl og vinterland? Sørlandsk og nordnorsk regionalisme i et komparativt perspektiv*

Hege Roll-Hansen (HiSF) – *Mjølk, sild og sitka: om moderniseringa av Sogn og Fjordane*

Knut Grove (Uni Research Rokkansenteret) – *Perspektivutvikling og teoridanning i Hardangerprosjektet*

Oddmund Løkensgard Hoel (HiSF) og Gunnar Yttri (HiSF) – *Læraren som inntak til regionale skilnader*

Nye perspektiv på norsk okkupasjonshistorie: Organisasjon Todt i Norge under andre verdenskrig

Sesjonsansvarlig: Hans Otto Frøland

Det NFR-finansierte forskningsprosjektet «Tvangsarbeidets politiske økonomi:

Organisasjon Todt i Norge under andre verdenskrig», som startet i 2011, nærmer seg slutten. Prosjektet studerer hvordan Organisasjon Todt (OT) i samarbeid med Wehrmacht grep inn i og omstrukturerte norsk økonomi. OT ble landets største byggherre og den største bruker av tvangsarbeidskraft. Organisasjonen ble sendt til Norge for å realisere Hitlers overambisiøse utbyggingsplaner. Tanken var at den skulle effektivisere økonomien og således håndtere det store gapet mellom utbyggingsmål og tilgjengelige ressurser. Denne siden av okkupasjonsstyret og okkupasjonsøkonomien er lite belyst i norsk historieforskning.

I denne sesjonen vil vi belyse ulike sider ved OTs virke i Norge. Hvilken organisasjon var OT? Hvorfor ble den sendt til Norge? Hvilke oppgaver og fullmakter fikk den? Hvordan virket den? Hva betød dens virke for næringslivet og arbeidsmarkedet? Hvem var de utenlandske tvangsarbeiderne og under hvilke betingelser arbeidet de? Hvordan ble OT behandlet i Nürnberg-oppgjøret etter krigen og hvordan ble tyskerarbeid, tvangsarbeid og økonomisk landssvik behandlet i det norske rettsoppgjøret etter okkupasjonen?

Hans Otto Frøland (NTNU) – *OTs virke og virkning i Norge*

Ketil Gjølme Andersen (Norsk Teknisk Museum) – *OT: ingeniørrasjonalitet, rompolitikk og infrastruktur*

Torgeir Sæveraas (NTNU) – *Wehrmacht, OT og byggingen av Festung Norwegen*

Mats Ingulstad (NTNU) – *Reguleringen av norsk byggeindustri og arbeidsmarked for tyske interesser*

Simon Gogl (NTNU) – *Tyske byggeselskap i Norge under Wiking-programmet*

Gunnar Hatlehol (NTNU) – *De utenlandske tvangsarbeiderne*

Harald Espeli (BI) – *Behandlingen av tyskerarbeid, tvangsarbeid og økonomisk landssvik i rettsoppgjør etter krigen*

Frie foredrag

Iver Tangen Stensrud (AHO) – *Utbredelse av allmennyttig kunnskap: Skilling-Magazinet, byen og offentligheten i 1830- og 40-tallets Christiania*

Kari Bøe (Riksarkivet) – *Et stipend som ga frie hender: om Kirke- og undervisningsdepartementets håndtering av den første stipendsaken til Ivar Aasen*

Arnhild Skre – *Dagboka som motskrift, hegemonikritikk og undergraving*

Nils Rune Langeland (UiS) – *Den illitterære borgaren*

Kunnskap i sirkulasjon

Sesjonsansvarlig: Kari Hernæs Nordberg

Et nøkkelbegrep innenfor det kunnskapshistoriske forskningsfeltet er «sirkulasjon». Begrepet har i løpet av det siste tiåret nærmest blitt et «buzzword» innen vitenskapshistorisk forskning, men samtidig savner vi en teoretisk, metodisk og empirisk fundert diskusjon rundt sirkulasjonsbegrepet. Når, hvor og hvorfor sirkulerer kunnskap i samfunnet? Hva slags konsekvenser kan kunnskapens sirkulasjon ha? I denne sesjonen ønsker vi derfor å diskutere hva kunnskap i sirkulasjon kan innebære og hvordan det kan studeres. Vi vil diskutere bidrag som spenner fra tema som renessansens kartografi og 1600-tallets teologi, til humaniora, sexologi og miljøbevissthet på 1900-tallet.

Hvordan kan empiriske undersøkelser av kunnskapssirkulasjon utformes? Et utgangspunkt for innleggene i sesjonen er at kunnskapssirkulasjon kan og bør studeres fra flere innfallsvinkler: Geografisk, kulturell og sosial sirkulasjon er viktig, men vi vil særlig fremheve historisk sirkulasjon eller sirkulasjon over tid. Kunnskapshistorie kan gi en inngang til empiriske studier over flere historiske perioder. For å utarbeide gode teoretiske verktøy trenger vi kronologisk vidsyn. Derfor vil vi i sesjonen diskutere bidrag som dekker både eldre og moderne historie.

Johan Östling (Lunds universitet) – *Kunskapens cirkulation: teoretiska och historiografiska reflexioner*

Anna Nilsson Hammar (Lunds universitet) – *«them samwetzqualdom til tröst» – konfession, kontrovers och kunskap i cirkulation i 1630-talet Sverige. Exemplet Friedrich Balduin och Ericus Matthiae Arosenius*

Erling Sandmo (UiO) – *Å sette aktørene på kartet: mennesker og ikke-mennesker i Olaus Magnus' geografi*

Kari H. Nordberg (HBV) – *Sex og selvpresentasjon: seksuell kunnskap og skandinaviske medier, ca. 1960–2000*

David Larsson Heidenblad (Lunds universitet) – *Det moderna miljömedvetandets genombrott i Skandinavien, c. 1960–1972*

«Den fremmede» – staten, samfunnet og minoritetene 1915–1940

Sesjonsansvarlig: Nik. Brandal

Med utgangspunkt i den nye fremmedlovgivningen som ble innført under første verdenskrig vil sesjonen se på forholdet mellom staten og innbyggerne i første halvdel av 1900-tallet, og da særlig på hvilke konsekvenser lovgivningen og dens definering av

det nasjonale fellesskapet fikk for både det norske samfunn og ordskiftet.

Første verdenskrig førte med seg en vidstrakt mentalitetsendring både i krigførende og nøytrale stater. Det vokste frem et sterkt behov for tydeliggjøring av identitetsmarkører som definerte lojalitet til nasjonen. Dette gjenspeilet seg også i den offentlige samtalen, hvor den store mengden migranter skapte frykt og mistanke. I sum var dette med på å endre samfunnets oppfatning av den fremmede.

Innføringen av et strengere regelverk, lover og kontroll med utenlandske borgere og «uønskede elementer» ga grobunn for en opphetet debatt. Argumentene, språkbruken og det offentlige bildet av den fremmede som en trussel mot nasjonen ble skarpere i takt med krigens ringvirkninger.

Hvilke av disse mentalitetsendringene vedvarte utover selve krigen, og hvordan utviklet de seg utover på 1920- og 1930-tallet? Hvilke konsekvenser fikk dette for den offentlige omtalen av «den fremmede»? Finnes det fellestrekk, lokale variasjoner, endringer over tid? Hvordan kom dette til uttrykk i fiendebilder og/eller positive stereotypier? Hvilke tilsvar kom fra de norske minoritetene? Førte det til tilpasning eller avvisning av identitetsmarkørene? Hva slags handlingsrom fantes for å forhandle?

Nik. Brandal (frilanshistorikar) – *Den framande: Europas indre demonar og den moderne staten*

Eirik Brazier (HSN/Forsvarets dekorasjonsprosjekt) – *Europas kloakk: første verdenskrig og fremmedlovgivningen av 1915*

Madeleine Z Stenhammer (HVO) – *Omstreifer(u)vesenet: omtale og karakteristikker av tater-/romanifolket i Aftenposten og Adresseavisen i mellomkrigstiden*

Vibeke Kieding Banik (frilanshistoriker) – *«Bolsjevikjøde» og andre forestillinger om jøder på 1920-tallet*

Chalak Kaveh (frilanshistoriker) – *Utvisningslinjen og adgangsforbudet mot sigøynere/rom: kronologi og årsaksforklaringer*

Medisinsk opplysning i det førmoderne: tekstanalytiske forsøk

Sesjonsansvarlig: Ole Georg Moseng

Utviklingen gjennom de siste 250 årene representerer de mest grunnleggende endringene av helsevilkår og sykdomsforhold noensinne, uten at årsaksforholdene er klargjort tilfredsstillende. Fortolkning av kunnskap – konstruksjon, bearbeiding og formidling – bør stå mer sentralt. Diskursive analyser av varierte former for tekster vil være av avgjørende interesse for å klargjøre sammenhenger mellom medisinske forståelsesformer, samfunnsutvikling, folkelige sykdomsoppfatninger og endringer i helseforhold.

Merethe Roos (HSN) – *Presten som lege på 1700-tallet*

Øivind Larsen (UiO) – *1700-tallets formidling av medisinsk opplysning: Johann Clemens Tode og hans «Sundhedstidende»*

Ole Georg Moseng (HSN) – *Konstruksjon av sykdom: forståelse av tuberkulose før og etter 1890 og forutsetningene for bekjempelse*

Faghistorier i grenseland

Sesjonsansvarlig: Dag Hundstad

Sesjonen vil ta opp faghistoriske emner som ligger utenfor kjernen av det vi vanligvis tenker på som historiefaget. Ved å fokusere på emner som museumshistorie, innsamling av folkeminner og lokalhistorie vil vi blant annet synliggjøre hvordan grensene mellom historiefaget og det som i dag gjerne kalles kulturhistorie (etnologi og folkloristikk) tidligere har hatt en mer elastisk karakter. Både lokalhistorien og museet har således vært en møteplass for ulike faglige disipliner som fra forskjellige ståsteder har arbeidet med immateriell og materiell kulturarv, og spenningen mellom historie/myte og historie/sagn har vært med på å konstituere både historiefaget og folkloristikkfaget. Et annet tema som vil bli tatt opp er hvordan forholdet mellom amatører og profesjonelle i de ulike disiplinene har endret seg over tid og slett ikke alltid har framstått som like harmonisk.

Eirik Kristoffersen (Akershusmuseet) – *Fra generalist til spesialist: profesjonalisering og disiplinering innen norsk historie- og folkeminneforskning*

Audun Kjus (Norsk Folkemuseum, seksjonsleder for Norsk etnologisk gransking) – *Det historiske sagnets historie*

Bjørn Sverre Hol Haugen (Anno museum, Kongsvinger) – *Materiell kultur og museum*

Dag Hundstad (UiA) – *Fra sogemenn til lokalhistorikere: profesjonalisering og strid*

Folkedanning, reformer og skolepolitikk

Sesjonsansvarleg: Anders Aschim

Denne sesjonen er satt saman av fire frie foredrag som alle fokuserer på tematikk relatert til folkedanning, reformer og skolepolitikk.

Per Kristian Aschim (Det teologiske menighetsfakultet) – *Halvor Olsen Folkestad: «dannelsesreise» og skoleprogram*

Ole Gregert Gliddi – *Resepsjonen av skulereformene på 1800-talet blant den norske allmugen*

Kristin Norseth (Det teologiske menighetsfakultet) – *Demokrati, makt og pedagogikk: statens overtakelse av Oslo lærerskole 1947*

Ketil Knutsen (UiS) – *Et historiedidaktisk eksperiment: et dramatistisk perspektiv på realityprogrammet Anno*

Offentlighet og ytringsfrihet i Norden 1815?1900

Sesjonsansvarleg: Ruth Hemstad

Hvilke begrensninger og utfordringer har utviklingen av en friere offentlighet møtt i de nordiske landene? Hvordan og når slo ytringsfrihet gjennom i Norden, hvordan har ytringsfrihetens grenser blitt definert gjennom skiftende tider og regimer, og i hvilken grad og på hvilke måter var ytringsfriheten begrenset til et bestemt segment av befolkningen – den myndige borger? Dette er noen av spørsmålene som skal undersøkes i det nye nordiske tverrfaglige prosjektet ved Universitetet i Oslo, «Offentlighet og ytringsfrihet i Norden, 1815–1900» (2016–2018), som er en del av UiOs Norden-satsning. Prosjektet vil undersøke de historiske forutsetningene for fremveksten av ulike offentligheter, og de ulike vilkårene for ytringsfrihet, i de nordiske landene etter 1815, gjennom den formative fasen på begynnelsen av 1800-tallet til en gradvis bredere offentlighet mot slutten av århundret.

Sesjonen vil særlig handle om pressens grenser og rolle etter 1814, i Norge, Sverige og Danmark.

Ruth Hemstad (NB/UiO) – *Introduksjon av sesjonen: skandinavisk offentlighet mellom amalgamasjon og skandinavisme*

Hilde Sandvik (UiO) – *Trykkefrekkhet etter 1814 i Norge og Danmark: Pressen, Ørsted og straffeloven av 1842*

Henrik Edgren (Uppsala universitet) – *Offentlighet, presse og medborgerlighet i Sverige på begynnelsen av 1800-tallet*

Kristian Nymark (HSN) – *Norsk presse og svensk sensur 1814–44*

Jakob Maliks (NTNU) – *Utenrikspolitikk og trykkefrihetsbegrensninger under Carl Johan*

Marthe Hommerstad (Stortingsarkivet) – *Folkets kontroll av Høyesterett: voteringer i offentlighetens søkelys*

Kai Østberg (HSN) – *Politisk satire og pressen etter 1814*

Odd Arvid Storsveen (UiO) – *Pressens rolle i kampen for parlamentarismen*

Norwegians in China: Merchants, Missionaries, Migration

Sesjonsansvarlige: Camilla Brautaset og Malin Gregersen

By the turn of the nineteenth century large groups of Norwegians left their home country to settle abroad. Whereas Norwegian migration to America has received a fair share of scholarly attention, the less numerous, but still significant Norwegian presence in China have been much less noticed.

In this session, we take particular interest in merchants and missionaries as nodes of connections between China, Norway and the wider world. More specifically, we address the topic of Norwegian migrants to China from 1890–1940 with special reference to migratory processes, transnational networks and cultural encounters.

Many of the missionaries, merchants, sailors and others who left Norway in great numbers came to reside in China for longer or shorter periods of their lives. Individuals belonging to such mobile and heterogeneous groups as merchants or missionaries were often well integrated in both transnational and local networks, which had a great impact on both perceptions and choices.

As historical actors, merchants, missionaries and customs officers were cross-community migrants with a cumulative effect in linking the increasingly self-conscious and nationalistic Norway with the wider world. Migrant life stories, experiences and strategies thus have much to tell about late nineteenth and early twentieth century transnational processes and world views.

Inger Marie Okkenhaug (HVO) – *Transnational Networks, Emigration and Norwegian-American Mission in China, 1890–1910*

Karina Hestad Skeie (NLA-høgskolen) – *From Teacher to Preacher: Marie Monsen (1878–1962) and Transnational Revivalist Networks in China*

Olga Medvedeva (UiB) – *Connections, Mobility and Migration: Norwegians Entering China's Maritime Customs Service, 1890s–1920s*

Malin Gregersen (UiB) – *Norwegian Missionary Encounters: Relational Intersections in Early Twentieth-century Changsha*

Camilla Brautaset (UiB) – *Transactions and Transculturations*

Trolldom og skrift: nyutgivelser av samt arbeid med rettsreferater

Sesjonsansvarlig: Liv Helene Willumsen

Sesjonen vil fokusere på trolldomssaker og skriftkultur, nærmere bestemt rettsreferater fra trolldomssaker i tidlig nytid og hva som møter en forsker av utfordringer når man skal forske på denne typen kilder eller arbeide med nyutgivelser av originale rettsreferater. En rekke metodologiske spørsmål dukker opp i arbeid med rettsdokumenter, blant annet spørsmål knyttet til kildenes innhold, kildenes pålitelighet og skriverens rolle. Presentasjonene vil dekke ulike sider ved møtet mellom rettsprotokollens skrift og forskerens blikk. Særlig vekt legges på originalkildenes kompleksitet med hensyn til rettspraksis, fyldighet og pålitelighet.

Hans Eyvind Næss vil utdype spørsmål knyttet til kilders fullstendighet, skrivernes egenkompetanse og innsikt i kontekster de videreformidlet, mangler, ulikheter og unøyaktigheter i de skriftlige kildene. Gunnar W. Knutsen vil snakke om teknikker den spanske inkvisisjonen brukte for å sikre at rettsprotokollene var korrekt nedskrevet, og for å ha kontroll over de store mengdene informasjon som bygget seg opp gjennom århundrene. Liv Helene Willumsen vil først drøfte tekstkritisk nyutgivelse av rettsprotokoller og hva en slik utgave kan og bør inneholde. Dernest vil hun gå inn på forholdet mellom to skriftlige utgivelser knyttet til trolldomsprosessene i Finnmark.

Hans Eyvind Næss (Riksantikvaren, Stavanger) – *«Schriffueriet» i tidlig nytid: profesjon eller amatørskap. Om kildeautentisitet i en analfabet tidsperiode*

Liv Helene Willumsen (UiT) – *Tingbøker versus Lilienskiold: originaler, avskrifter og tekstkritiske nyutgivelser.*

Gunnar W. Knutsen (UiB) – *Institusjonell kildekritikk: den spanske inkvisisjonens metoder for å etterprøve egne rettsdokumenters pålitelighet*

Flukta ut i utanrikspolitikken: Den tredje vegen som politisk eskapisme

Sesjonsansvarleg: Mari Torsdotter Hauge

Den kalde krigen var ikkje berre ei militærkonflikt, men også ein kamp om kulturen. Etter kvart som frontane hardna til internasjonalt, vart det stadig vanskelegare i den norske offentlegheita å inneha standpunkt som ikkje tok klart stilling for den eine eller andre stormakta, men som forsøkte å kritisera både aust og vest. Skjellsorda hagla i avisspaltene – forsøkte ein å kritisera USA, var ein straks «salongkommunist». Kritiserte ein Sovjetunionen vart ein straks ein kapitalistisk forrædar. Kva gjorde eit slikt debattklima med den offentlege samtalen? Dette spørsmålet ligg i skjæringspunktet for fleire prosjekt om historia til den norske venstresida etter den andre verdskrigen, der ei gruppe yngre historikarar frå kvar sin kant har fatta ny interesse for venstresidas intellektuelle.

Nik. Brandal (frilanshistoriker) – *Frå Teisen til Tianamen: kineseri på norsk venstreside 1967–1989*

Eirik Wig Sundvall (UiA) – *Vest, øst eller en tredje vei? Arnulf Øverland og Sigurd Evensmo ved inngangen til den kalde krigen, 1945–50*

Mari Torsdotter Hauge (EUI, Firenze) – *Johan Vogt og norske venstreintellektuelle under den kalde krigens første del*

Norsk energihistorie – veien videre

Sesjonsansvarlig: Yngve Nielsen

Elektrisk energi fra vannkraft har spilt en svært viktig rolle for norsk industrireisning og generell modernisering. Tilsvarende finnes det en sterk elektrisitetshistorisk tradisjon blant norske historikere. Denne har særlig vært knyttet til oppdragshistoriske prosjekter, innenfor rammene av en større næringslivshistorisk tradisjon.

Et gjennomgående trekk ved krafthistoriebøkene fra de siste 20–30 årene er at de i hovedsak har blitt skrevet innenfor et relativt topptungt systemperspektiv. Innen denne tradisjonen har teknologiens egendynamikk blitt tillagt stor vekt, i vekselvirkning med påvirkning fra sterke, individuelle aktører med en klart definert dagsorden.

Denne topptunge og systemorienterte tilnærmingen har skapt gode knagger for problemstillinger og perspektiver innen et komplekst felt. Samtidig står den i fare for å lukke historieskrivingen inne i et mønster det er vanskelig å bryte ut av. Dette har særlig gått ut over behandlingen av de kollektive aktørene. Sesjonen vil således vise hvordan elektrisitetshistorien kan brukes som inngang til et bredere samfunnsperspektiv.

Hilde Gunn Slottemo (Nord universitet) – *Det grønne amt? Elektrisitetsverk som prisme for samfunnshistorie: et eksempel fra Nord-Trøndelag*

Knut Grove (Rokkansenteret/UiB) – *Elektrisitetsforsyninga i Hordaland rundt 1920*

Dag Ove Skjold (HBV) – *Verdensmestere i liberalisering? Hvorfor ble Norge et foregangsland i liberaliseringen av elforsyning? Og hvorfor fremstår den norske reformen som blant de mest vellykkede i verden?*

Yngve Nilsen (Uni Research Rokkansenteret) – *Regnvann fra Bergen: å gjøre elektrisitet til merkevare*

Bokkulturen i Danmark-Norge 1500–1850: forfattere, trykkere og lesere

Sesjonsansvarlig: Anne Eidsfeldt

Bokhistorie er et tverrfaglig forskningsfelt som forener innsikter og metoder fra en lang rekke human- og samfunnsvitenskapelige disipliner. Det sentrale i forskningsfeltet er å studere de fysiske og sosiale vilkår for tekstproduksjon, hvordan et litterært kretsløp betinges av materielle, historiske og sosiale faktorer til ulike tider og på ulike måter. Bokhistorien følger bokas gang fra forfatter via forlag, trykkeri og distribusjon til leser.

Denne sesjonen ønsker å se nærmere på ulike temaer knyttet til både aktører og trykk i bokkulturen i Danmark-Norge i perioden 1500 til 1800. Under sesjonen vil det bli holdt innlegg om bøker som forbruksvare i Norge på 1500-tallet, bruk av bilder som pedagogiske hjelpemidler i bibler og passionaler/bønnebøker fra 1500- og 1600-tallet, bakgrunnen for opprettelsen av Norges første trykkeri i Christiania i 1643, boktrykkere og bokhandlere som forleggere i Christiania 1643–1745 og nordmenns publisering på 1700-tallet.

Karen Arup Seip (NB) – *Boken som forbruksvare på 1500-tallet*

Bente Lavold (NB) – *Variasjon og gjenbruk av bilder i religiøse bøker i Danmark-Norge på 1500- og 1600-tallet*

Ernst Bjerke (Oslo katedralskole) – *Et tidlig dansk-norsk provinstrykkeri: nye perspektiver på etableringen av boktrykkerkunsten i Norge*

Anne Eidsfeldt (NB) – *De ukjente mellommenn: boktrykkere og bokhandlere som forleggere i Christiania 1643–1745*

Øivind Berg (NB) – *Nordmenns publisering på 1700-tallet*

Historie i bruk i samfunn og skole

Sesjonsansvarlige: Marie Smith-Solbakken, Elisabeth Teige og Jakob Maliks

Gjennom utdanningen av lærere i samfunnsfag og historie, skolens lærebøker og undervisning, etableres sentrale rammer for den enkeltes og vår kollektive historiebevissthet. Det sentrale politiske styringsverktøyet – både for utdannelsen av lærere og undervisningen i skolen – er læreplanen. En ny læreplan står nå på trappene – hvilken retning vil den ta?

Hendelser oppstår fortløpende i verden som i mediene fremstilles som kriser, et begrep som gjerne brukes bredt. Hvordan kan samfunnsfagets historieundervisning bidra til krisehåndtering, og kan en slik funksjon innpasses i læreplanen? Kanskje kan viktige innsikter kan skaffes gjennom studiet av relasjonen mellom personlig kriseerfaring og historisk fremstilling i minnekultur, slik som ved Alexander Kielland-ulykken?

Den undervisningen som foregår i klasserommet kan ikke bare baseres på lærebøker, men også utføres i sammenheng med hendelser og endringer ute i samfunnet. Dette stiller store krav til hver enkelt lærer, og også til de som holder på med historieundervisning i lærerutdanningene. I denne sesjonen er både læreplanen, læreren, lærerutdanneren og akademikeren representert.

Roar Madsen – *Ny læreplan for grunnskolen i kjømda av Ludvigsen-utvalet: eit «varsku her» for historielæring og historiebruk i samfunnsfaget*

Jakob Maliks (NTNU) – *Å møte det uventede: krisehåndtering med historie og samfunnsfag*

Marie Smith-Solbakken (UiS) – *Alexander Kielland-ulykken: et nasjonalt traume 25 år etter*

Elisabeth Teige (HVO) – *Historie og samfunnsfag som «fredsfag»*

Morten Bentsen – *Tidslinjer i historieundervisningen: to eksempler*

Raserenhet og raseblanding som vitenskap og ideologi, ca. 1930–1960

Sesjonsansvarlig: Jon Røyne Kyllingstad

Rasetenkning hadde en storhetstid i den vestlige verden fra midten av 1800-tallet til midten av 1900-tallet. Vitenskapsfolk bidro til å gi rasetenkningen legitimitet ved å skape og opprettholde forestillingen om at menneskeraser eksisterer og kan identifiseres med vitenskapelige metoder og ordnes i et hierarki av evolusjonære utviklingsnivå.

Noen vitenskapsfolk støttet dessuten ideen om at den såkalte nordiske/germanske rase var den mest høytstående av alle raser og at raseblanding var en trussel mot denne rasens renhet og mot menneskehetens framtid. Slike ideer hadde et ikke ubetydelig gjennomslag i allmenheten i land som ble ansett for å ha en overveiende germansk/nordisk befolkning, som Skandinavia, England, USA og Tyskland. I Nazi-Tyskland var disse ideene en hjørnestein i statsideologien. Dette skapte en ideologisk motreaksjon i andre land, deriblant i vitenskapelige miljøer, noe som ledet til et oppgjør med rasistiske ideer innen vitenskapen og framveksten av en vitenskapelig begrunnet antirasisme, som etter krigen ble dominerende.

I denne sesjonen retter vi blikket mot fire relaterte historiske eksempler som er relatert til nazistenes raseideer og oppgjøret med disse.

Elisabetta Cassina Wolff (UiO) – *Foreign Influence and Indigenous Discourse in Italian Literary Propaganda on Racism and Anti-Semitism*

Angeliki Lefkaditou (UiO) – *Romanticizing Racial Mixing as a Response to Nazi Ideology: Mid-twentieth-century American Physical Anthropology on Ancient Greeks*

Jon Kyllingstad (Teknisk museum) – *Endring og kontinuitet i synet på rase ved Statens institut för rasbiologi i Uppsala ca. 1930–1958*

Ketil Gjølme Andersen (Teknisk museum) – *Veien mot nord: Organisasjon Todt og mytologiseringen av Lappland*

Hans Nielsen Hauge, haugianerne og deres samfunnsmessige betydning

Sesjonsansvarlige: Knut Dørum og Svein Ivar Langhelle

Sesjonen vil ikke være så mye om personen Hauge, men først og fremst om hans betydning for religiøst liv, mentalitet og moral, kultur og politikk, økonomi og samfunnsliv i bred forstand.

Et gjennomgående hovedtema vil være Hauge og Hauge-bevegelsens betydning som samfunns- og kulturaktør i spenningen mellom tradisjonalitet og modernitet. Hvordan fungerte haugianerne som tradisjonsbærere i tro, normer, levesett og verdivalg? Hvilken rolle spilte de som fornyere og moderniseringsagenter, ikke bare i næringsdrift og økonomi, men også i politisk og kulturell sammenheng? I politisk sammenheng blir haugianerne viktige nettverksbyggere og forsterker motkulturell opposisjon til embetsmennene. Haugianerne skapte nye lokalsamfunn med et nytt norm- og verdisystem.

Arne Bugge Amundsen (UiO) – *Hauge og haugianismen i et religionshistorisk perspektiv, også internasjonalt: hans ståsted i forhold til pietismen og mystisismen*

Nils Gilje (UiB) – *Haugiansk etikk i et internasjonalt idéhistorisk perspektiv*

Knut Dørum (UiA) – *Haugianerne som politikere på Storting og i lokalsamfunn*

Ola Honningdal Grytten (NHH) – *Haugianernes betydning for entreprenørskap og økonomisk utvikling*

Svein Ivar Langhelle (UiS) – *Mellom tradisjon og modernitet: haugebevegelsens kulturelle og normative kraft*

Fra institusjonshistorier til kunnskapssamfunnets historie?

Sesjonsansvarlige: Jan Messel og Fredrik Thue

Det er i de siste årene skrevet flere «jubileumsstyrte» historier om ulike institusjoner innenfor høyere utdanning (UiO, HiSF, NTNU, UN). Flere verk av denne typen er under utarbeiding (NFR, KD, HiOA). Sesjonen ønsker å få i gang en refleksjon over hvordan historikere, i forlengelsen av slike institusjonsstudier, kan gripe an det store temaet «kunnskapssamfunnet» eller «utdanningssamfunnet».

Kunnskapssamfunn er et godt eksempel på hvordan suggestive og litt uklare samtidsdiagnoser flyter rundt mellom ulike politiske, administrative, vitenskapelige og kulturelle diskurser. Begrepet henspiller både på oppfatninger om en historisk utvikling fra industrisamfunn til kunnskapssamfunn, og en oppfatning om at kunnskap er den konstituerende faktor i dagens samfunnsformasjon. Kan historikere med sitt lange tidsperspektiv bidra til å klargjøre og kvalifisere dette begrepet og tilføre ny forståelse til de samtidsdiagnoser det impliserer? I hvilken grad er det relevant å knytte et begrep om kunnskapssamfunnet til velferdsstaten og hvilken betydning har ekspansjonen innenfor høyere utdanning i den sammenhengen?

(Titler på innlegg kommer.)

Gunnar Yttri (HiSF)
Hilde Gunn Slottemo (Nord universitet)
John Peter Collett (UiO)
Fredrik Thue (SPS, HiOA)
Jan Messel (SPS, HiOA)

NB: sesjonsbeskrivelsene er noe forkortet. Se konferansens hjemmesider for fullstendige beskrivelser.

Om å reise til Kina med Kina-kritikk i bagasjen

HIFO tok opp saka om visumnekt for Harald Bøckman på generalforsamlingane under verdskongressen for historikarar, ICHS i 2015.

Lise Kvande
Førsteamanuensis, NTNU

Som HIFO sin representant under generalforsamlingane i ICHS den 23. og 29. august i år, var det mi oppgåve å føre fram saker som HIFO ville ha opp. Etter diskusjonar i styret, vart det klårt at eg skulle ta opp det faktum at kongressen var lagt til eit land som nekta kolleger visum, med Bøckman-saka som utgangspunkt (om ICHS og sjølve saka, sjå neste artikkel). Det var klårt allereie før eg reiste at det ikkje ville bli tatt godt imot av dei kinesiske tilskiparane, og at også ICHS etter kvart hadde vorte imot at denne saka skulle nemnast. Men opp skulle ho!

Det følgjande er mine dagsnotat frå verdskongressen: kva som skjedde og korleis eg opplevde det.

Laurdag 22.8.

Kom til kongresshotellet klokka 15. Klokka 17 ringjer romtelefonen. Ein kinesar presenterer seg og seier at han og nokre kolleger ønskjer å møte meg. Om eg kan møte i 19. høgda om ein halv time? Sjølvsagt.

I møterommet er det tre kinesiske menn og ei ung kvinne (tolk), to av dei presenterer seg som Wang Jianlang og Tao Wenzhao. Båe er professorar ved Chinese Academy of Social Sciences i Beijing, den første ved Institute of Modern History og den andre ved Institute of American Studies. Wang Jianlang er der som sekretær. Tao Wenzhao er m.a. styremedlem i ICHS.

Tredjemann ruvar ved bordenden, med armane over kors og utan mine til å handhelse. Han rekk motviljug fram handa når eg helsar lell, men utan å reise seg eller presentere seg med namn (omtalar han derfor som «mister X»). Det er berre han som treng tolk, viser det seg. Eg får tildelt stol. Deretter kjem ICHS-president Marjatta Hietala og -generalsekretær Robert Frank inn i rommet og helsar på meg. Mister X blir mest umerkeleg føysa bort frå bordenden; der skal Robert Frank sitje, med Hietala rett ved sida av meg. Marjatta Hietala (f. 1942) er professor ved Universitetet i Tampere samt æresdoktor ved Stockholms universitet og har særleg arbeidd med byhistorie. Robert Frank (f. 1944) er professor ved universitetet i Paris, Sorbonne, og ein sentral historikar på emnet internasjonale relasjonar i det 20. hundreåret.

Avdeling for kulturell og ideologisk framgang. Foto: Lise Kvande

Det blir tinga te og frukt før Frank går rett på sak: Eg skjøner vel kva møtet dreier seg om? Dette er ei kinkig sak og både dei og dei kinesiske tilskiparane (som nikkar), har gjort kva dei kan for å få gjort om vedtaket om visumnekt, men utan hell. Han orsakar så mykje, men det er ikkje meir dei kan gjere. Og så er det sånn at eg tenkjer å ta ordet?

Eg forklarar at eg trur dei har prøvd «alt», at nekten ikkje er deira feil, men at eg er utsendt på vegner av HIFO og ganske enkelt må gjere det dei har vedtatt; seier at eg ikkje eingong har vore med i sluttdiskusjonen om korvidt eg skal ta opp saka eller ikkje. Det finn eg dessutan viktig å påpeike fleire gongar under møtet – for å gjere det klårt at eg ikkje har noko val. Dermed kan det heller ikkje bli nokon diskusjon om rolla mi.

Eg skjøner etter kvart at dei trur det viktigaste for meg er å ta ordet sjølv. Frank og Hietala meiner det vil vere uheldig og skape dårleg stemning, bli utriveleg rett og slett. Kanskje det kan gjerast på ein annan måte? Greitt for meg, seier eg, berre saka faktisk blir tatt opp. Frank føreslår at det blir tatt opp dagen etter (på 1.

generalforsamling), men ikkje av meg. Om vi kan bli samde om at presidenten tar opp saka under opninga, og at generalsekretæren kjem attende til det sist på dagen? OK for meg; men dette er tydelegvis så viktig at Frank spør fleire gongar om eg då vil la vere å ta ordet ettersom dei gjer det. OK for meg.

Møtet varer ein time, men for stemninga si skuld blir det litt småprat innimellom. Om kor mange nordmenn som deltek (dei storkosar seg når dei får høyre at det er meir enn dobbelt så mange i Jinan som det var i Amsterdam i 2010), om torevêret utanfor og om kinesiske melonar. Tolken arbeider intenst ved sida av mister X.

I 4-tida om natta vaknar eg av klikking og piping i romtelefonen, men det pågår berre i eitt minutt eller to.

Søndag 23.08. – generalforsamling 1

Generalforsamlinga, som mesteparten av kongressen, blir halden i kongresshotellet si «Avdeling for kulturell og ideologisk framgang». Her er raude løparar og svære lysekroner.

Det er kontroll ved inngangen til møterommet. Eg presenterer meg ved namn og båe kontrollørane ryggar. «Oh, that is you!?» Dei har høyrd om meg, med andre ord.

Mister X sit bakerst i møterommet med tolken ved sida av. Eg ser etter kvart at det er særs lite ho overset (det er vel ikkje så viktige ting). Framleis med armane i kors og innimellom med eit mindre triveleg blikk bort på meg.

Hietala seier ikkje eit pip om saka under opninga. Når det blir lønsjpause går eg opp til podiet og seier at eg er vonbroten over at ho ikkje heldt avtalen frå i går. På finsk vis ser ho på meg og seier berre «change of plans»! Frank kjem bort i pausen og seier at han ikkje skjøner kva ho held på med; han verkar like overraska som meg. Men det kan jo vere at han og Hietala berre har blitt samde om å spele ulike roller? Ikkje veit eg.

Sist på dagen: eventuelt-saker. Ikkje Frank, men Hietala tar hand om den saka også. Ingen saker er melde inn, seier ho, men ho vil ta opp ei sak som norske HIFO har sendt inn. Ho seier at det gjeld ein nordmann som ikkje har fått visum, at CISH og tilskiparane har gjort det dei kan, og at dei er leie for ikkje å ha lukkast med å få visumnekten gjort om.

Så held ho fram: Vi må vere klåre over at dette er ei heilt unik sak. (På dette tidspunktet har tolken til mister X fått det travelt.) Det gjeld ein person som har vorte nekta visum sidan 2008. Etter det dei veit, er det ein som har ytra seg mykje om Kina i media. Dette handlar om eit særskilt tilhøve han har til kinesiske styresmakter. Og, ho ønskjer å presisere at dette overhovudet ikkje har noko med ytringsfridom å gjere. *Not at all!* Så minner ho igjen om at denne saka er unik – er det nokon som har ein kommentar?

Eg er perpleks, men tar ordet når ho spør meg konkret om eg har noko å tilføye. Eg framfører det som vart diskutert i HIFO før eg reiste: at Bøckman er ein av dei aller beste sinologane våre; at han ikkje har noko utestående med den kinesiske staten; at han har vore invitert til media nettopp grunna hans posisjon som Kina-ekspert og ikkje som privatperson. Eg seier vidare at vi under førebuinga til kongressen fekk forklart at Bøckman var «politically unfriendly to the state of China». Salen, og styremedlemer i ICHS, reagerer klårt her. Eg understrekar vidare at dette i høgste grad handlar om ytringsfridom og fridom for akademisk utveksling. President Hietala seier ikkje meir. Mister X ser ikkje glad ut.

Så sluttar møtet, og eg går ut frå at Hietala er like rasande som dei to kinesarane eg møter på veg ut. Eg hadde jo brote avtalen.

Deretter opnar kongressen, og etter litt tid går det opp for meg kven mister X er. Han held ein av opningstalane – i eigenskap av å vere president i Association of Chinese Historians. Namnet hans er Zhang Haipeng.

Måndag 24.8.

Møter Hietala ved frukostbuffeen og ho seier seg glad for at saka kom opp som ho gjorde dagen før. Det gjekk jo retteleg fint – og no er den saka over!

Møter ho att ved kveldsbuffeen. Ho fortel at Robert Frank gjerne vil snakke med meg, men føyer fort til at det treng eg ikkje å bry meg om; det er jo slett ikkje naudsynt. Saka er jo over! Eg bed ho helse Frank og seie at eg særs gjerne vil snakke med han.

Tysdag 25.8.

Frank ser meg i lønsjpausen og kjem rakt bort. Han er slett ikkje nøgd med det som skjedde og orsakar så mykje. Han seier at saka skal takast opp på styremøtet torsdag – eg får klårt inntrykk av at han har fått reaksjonar frå andre i styret. Synst eg det høyrast greitt ut? Fint, seier eg, og er det i så fall heilt sikkert at saka vil stå omtalt i referatet? Ja, svarer han.

Etter ein sesjon på ettermiddagen blir eg stoppa av ein som presenterer seg som journalist i eit stort telegrambyrå. Han intervjuer folk på kongressen, seier han; om han kan få stille nokre spørsmål? Jau. Eg får fort inntrykk av at han allereie veit kven eg er. Han spør kva eg synst om kongressen og Jinan; om det å ha slike tilskipingar i Kina; kva eg synst om Kina si rolle i verda og også kva eg meiner om Kina som supermakt. Eg svarer enkelt og positivt på det aller meste, for eg ser ingen grunn til å reise noko flagg i denne situasjonen. Det kan jo dessutan vere at eg ønskjer å få visum til Kina ved eit seinare høve også.

Eg ser ikkje meir til journalisten under kongressen og tenkjer at det nok ikkje er så mange kongressdeltakarar som blir intervjua om kva dei synst om Kina som supermakt.

Onsdag 26.8.

Den kinesiske historiske foreininga er vertskap for ein finare middag om kvelden. May-Brith Ohman Nielsen og eg sit ved sida av ein kinesisk religionshistorikar og skryt hemningslaust av maten. Han lover å formidle det til tilskiparane, og så går han.

Eitt minutt seinare er han attende ved bordet – med ein strålande president Zhang. Flirer og ristar May-Brith i handa – og heisann – der var jo eg også. Ingen sure miner; lutter glede over at vi set pris på maten.

Torsdag 27.8.

Det har vore styremøte i ICHS og saka vart tatt opp. Både Hietala og Frank nemner det for meg og lover at saka skal opp att på generalforsamling 2 dagen etter. Får inntrykk av at styret har vore klinkande klårt her. Båe stadfestar at det også skal med i referatet (det blir noko av det viktigaste no: at det blir dokumentert skriftleg at saka har vore framme og at ICHS reagerer).

Fredag 28.8.

Ingenting nytt anna enn at Frank kjem og forsikrar endå ein gong at saka skal opp, og førast i referatet. Så varsamt eg kan, spør

Lise Kvande og «mister X»: Zhang Haipeng, tidlegare president i den kinesiske historiske foreininga.

eg om det blir gjennomgått med Hietala kva ho skal seie. Frank skjøner spørsmålet og seier at han skal gjere sitt beste.

Laurdag 29.8. – Generalforsamling 2 klokka 9-11

Hietala tar opp saka allereie under punkt 2, godkjenning av årsrapport. Det står jo ingenting i årsrapporten, men punktet handlar jo om kva som har skjedd det siste året. Her legg ho fram synspunkta frå HIFO, alle dei som vi meiner er viktige, og presenterer dei som ICHS sine. Ho seier at dette er ei sak ICHS skal følgje opp. Ja!

Både Hietala og Frank går ut or verva sine. Det som er verd å nemne her, er den nye generalsekretæren, Catherine Horel, som ser ut til å vere noko ICHS treng: Yngre, skarp, profesjonell og offensiv. Til liks med Robert Frank er ho er professor ved universitetet i Sorbonne, Paris, med midt-europeisk 1900-talshistorie som spesialfelt. Horel er femti år. I lag med den svenske og danske representanten går eg bort til ho etterpå, og ho lover at visumsaka skal følgjast opp.

Deretter er det avskjedslønsj, og eg rekk å springe bort til Zhang Haipeng som nettopp har annonsert sin avgang som president i den kinesiske historiske foreininga, og takke for kongressen før han går.

I skrivande stund er referata frå generalforsamlingane enno ikkje sendt eller lagt ut. HIFO vil følgje med og sjå om saka faktisk blir tatt opp på nokon måte.

Etter kongressen var vi fem norske historikarar som reiste omkring i Kina i to veker. Det var ein flott tur: Opplegget var skreddarsydd for oss – av Harald Bøckman.

ICHS, HIFO og «Bøckman-saken»

Lise Kvande
Førsteamanuensis, NTNU

ICHS står for International Committee of Historical Sciences. Organisasjonen har engelsk og fransk som offisielle språk, så på fransk er forkortinga CISH.

ICHS skipar til verdshistorikarkongressen kvart 5. år, han varer i ei veke. Der blir det òg halde generalforsamling med representantar frå land og spesialgrupper. Det er også ei generalforsamling mellom dei to kongressane. Den første kongressen vart skipa til i Paris i år 1900. I år var kongressen i Jinan, Kina. I 2010 i Amsterdam, 2005 i Sydney og i 2000 var det i Oslo. HIFO møter med ein representant på generalforsamlingane.

Ordskiftet om å leggje kongressen til Kina vart vedteke av generalforsamlinga i Amsterdam 2010. Valet var ikkje så populært, men det var ingen andre som hadde søkt om å få skipe til 2015-kongressen. Motstanden viste seg ved at det mot normalt vart kravd skriftleg røysting og at ein tredel av delegatane røysta mot eller blankt. Dåverande HIFO-leiar Dag Hundstad var mellom dei som noko motviljug valde å røyste for Kina i mangel av alternativ.

Kritikken gjekk først og fremst på Kina sine brot på menneskerettane. Hundstad gjorde greie for diskusjonen i leiarartikkelen i *Historikeren* etter generalforsamlinga, under overskrifta «The decision is China!». «Man kan også risikere at akademikere fra enkelte land ikke får lov til å delta», skreiv Hundstad mellom anna – men han hadde neppe norske historikarar i tankane då.

«Bøckman-saka»

Det er vanskelig å vite kor mange deltakarar som blir nekta innreise til store tilskipingar, som verdshistorikarkongressen. Det vart nemnt på fleire sesjonar at ikkje alle innleiarane hadde greidd å kome seg dit, men kor mange tilfelle det handlar om og årsakene til dei, er det ingen som har oversikt over. Dermed er det pr. no også vanskeleg å seie om denne saka er unik eller ikkje.

Harald Bøckman har vore den fremste Kina-eksperten (sinologen) Noreg har hatt dei siste tiåra. Han har vore i Kina 40–50 gongar sidan 1970, og har publisert mykje om historie, samtid og litteratur i Kina. Han har vore HIFO-medlem i over 20 år.

Til verdshistorikarkongressen i Jinan hadde han meldt inn framlegg til ein sesjon, «Hvor gammel er Kinas historie?». Sesjonen kom ikkje med, til liks med fleirtalet av framlegga som kom inn, men han var likevel velkomen til å delta. Då Bøckman søkte visum for å delta på kongressen, fekk han avslag frå den kinesiske ambassaden utan grunngjeving. Frå dette tidspunktet tok HIFO formell kontakt med ICHS for å

Harald Bøckman fotografert i 2012, då Aung San Suu Kyi kom til Oslo for å halde Nobelpris-føredraget for fredsprisen ho vart gjeven i 1991. Foto: Sjur Stølen/Aktiv i Oslo/CC BY-NC-ND 2.0

få dei til å ta saka opp med dei kinesiske tilskiparane, utan at det hjelpte.

Bøckman har vorte nekta visum til Kina sidan 2008, men aldri fått ei grunngjeving for avslaget. 23. august, den dagen kongressen starta i Kina, hadde Bøckman ein kronikk i Aftenposten der han tok opp denne saka, «Den stengte porten til Midtens rike».

HIFO følgde straks opp, med ei pressemelding som vart brukt fleire stader, sjå til dømes oppslaget i NRK: «– Jeg er en kritisk Kina-venn».

Kommunikasjonen mellom ICHS og HIFO

I juni 2015 fekk Bøckman avslag på visumsøknaden, og HIFO ved dåverande leiar Kari Aga Myklebost tok raskt kontakt med ICHS og bad dei ta affære.

Korrespondansen mellom Myklebost og ICHS (både president Marjatta Hietala og generalsekretær Robert Frank) fram mot kongressen er interessant lesnad. Dei første reaksjonane frå ICHS var at det var totalt uakseptabelt at ein deltakar vart nekta visum og at dei ville følgje opp saka andsynes dei kinesiske tilskiparane.

Robert Frank skreiv til HIFO allereie 18. juni at «It would be of course catastrophic if the decision about Harald Bockman was maintained!». President Hietala skreiv samstundes at ho rekna med at saka ville løyse seg («Keep calm!») og tilskiparane meldte også at dei trudde saka ville løyse seg.

Men den 24. juli fekk Myklebost ei ny melding frå Frank, no med ein ny tone: «The case seems difficult and sensitive.» Han spurde om kva Bøckman si rolle ved kongressen ville vere og om han hadde vore med på tidlegare kongressar. Og til slutt: Dei hadde funne ut at han ikkje hadde fått visum sidan 2008 og bad om ei grunngjeving for det.

Nokre dagar etter fekk Myklebost ein telefon frå president Hietala som gjentok at saka var «sensitiv». Visumnekten kom av ein langvarig dårleg personleg relasjon mellom Bøckman og kinesiske styresmakter, og det var ikkje meir ICHS kunne gjere. For kongressens gode rykte, og av omsyn til dei kinesiske tilskiparane, bad ho HIFO om å ikkje lage noko oppstuss om saka.

HIFO fekk også ein interessant og informativ rapport frå dei kinesiske tilskiparane som seier mykje om korleis dei såg på denne saka:

> *[W]e got such an impression that this decision was not made because of Mr. Bockman's translation of Chinese literature or his academic research, but because of some of his behavior that the Chinese government reckoned too improper to allow him to enter China.*
>
> *The impression is that he has gone beyond the domain of academic discussion and adopted an overtly unfriendly political standpoint toward the Chinese government. In other words, this case is not related to the freedom of speech but the national interest [...].*
>
> *We shall convince our colleagues that Mr. Bockman's case has nothing to do with the Congress and normal academic exchanges and it will not jeopardize the free academic exchanges that the CIHS and the Association of Chinese Historians promised before. Furious protests against the rejection of Mr. Bockman's visa application will not change his current status, but exacerbate it, and even may spoil the Congress as a whole.*

Ein eventuell protest frå HIFO si side vart altså vurdert som særs negativt – det kunne til og med spolere heile kongressen...

Mot kongressen

Det nærma seg kongress, og HIFO-styret diskuterte om og korleis vi skulle handle i denne saka. Nestleiar Marthe Hommerstad kontakta Utanriksdepartementet for å orientere om at HIFO ville reise denne saka sjølv om det kunne skape nok ein knute på tråden mellom Kina og Noreg. Også UD meinte det ikkje var klokt og at HIFO burde la saka liggje, men dei poengterte samstundes at dette var ei sak HIFO sjølv måtte avgjere. Hommerstad sendte også eit svar til ICHS der ho skreiv at det var i både ICHS og HIFO si interesse at saka vart teke opp.

Kort oppsummert: HIFO var prinsippfast og ryddig heile vegen i denne saka, og konkretiserte det som motstandarane mot å skipe til konferansen i Kina hadde argumentert med. (Sjå også Marthe Hommerstad sin leiarartikkel i *Historikeren* 3, 2015.) Med protestane og meldingane til ICHS, var HIFO også tydelege på at HIFO ville trasse alle åtvaringane som hadde kome. Verdsorganisasjonen var dermed informert om kva som ville kome i god tid før HIFO-representanten kom til Jinan.

Den sjette verdskongressen vart skipa til i Oslo i 1928. Foran på biletet kan ein sjå Halvdan Koht, som var president i ICHS mellom 1926 og 1933. Då den akademiske fridomen vart truga av mellom anna kravet om at akademikarar i Italia skulle sverje truskap til fascismen, og då ikkje-marxistiske historikarar vart avsette og deporterte frå Sovjetunionen, sa Koht i ICHS si generalforsamling i 1932 at «Freedom is one of the essential conditions of international brotherhood and cooperation […] unfortunately we see how around us the political, social, and national struggles of our times tend to limit intellectual freedom, even that freedom which is the most precious to us, and which represents the vital condition for all our activities: the freedom to pursue scholarly research and to publish that which appears to each of us to be the truth evidenced by our research. Today we must say out loud that without this freedom the relations between scholars of different nations, the exchange of thoughts on scholarly problems would lose much of its value, and that we can never cease to demand categorically that every serious student must have the free opportunity to pursue his research and to present his results without being hindered for political reasons». For historia til ICHS, sjå t.d. Karl Dietrich Erdmann, Toward a Global Community of Historians: The International Historical Congresses and the International Committee of Historical Sciences, 1898–2000 (New York: Berghahn, 2005). Foto: American Historical Association

De nordiske historielærerdagene på Åland sommeren 2015

Hvert tredje år arrangeres nordiske historielærerdager. På Åland i fjor sommer møttes lærere fra Norden for å utveksle erfaringer – og diskutere velferdsstatens fremtid.

Anne Kjersti Jacobsen
HIFO skole

Historielærerdager i historiske omgivelser: Kastelholm slott på Åland, fotografert i 1944. Foto: SA-Kuva/utenfor opphavsrett

Arrangementet går på omgang blant historielærerorganisasjonene i de nordiske landene. I 2009 arrangerte HIFO skole historielærerdager i Lyngen i Nord-Troms.

Tidligere har seminarene behandlet temaer som nasjonale minoriteter og hvert lands forståelse av sin nasjonale egenart i forhold til de øvrige nordiske landene. I lys av den siste tidens

Ålands parlamentsbygning, Självstyrelsesgården, hvor Lagtinget sitter. Tross navnet på bygget, er Åland underlagt Finland. Men etter 2007, da «Ålandsdokumentet» ble vedtatt av samarbeidsministrene i Nordisk råd, fikk de «självstyrande områdena» Åland, Færøyene og Grønland mer å si, i hvert fall innen det nordiske samarbeidet. Foto: Johannes Jansson/norden.org

politiske utvikling i Norden og Europa for øvrig, var temaet i 2015 den sterke oppslutningen om høyrepopulistiske partier i de ulike landene. Hvordan kan den forklares og hva kan konsekvensene av den bli for våre nordiske velferdsstater?

I fjor var Finland vertsnasjon, og konferansen var lagt til den naturskjønne perlen Åland i Østersjøen. 33 deltakere fra Finland, Sverige, Danmark, Island og Norge satte hverandre stevne og møttes på Pensionat Solhem i den ålandske skjærgården. Norge var representert ved fire historielærere, hvorav tre er medlemmer i HIFOs skoleseksjon. Seminaret varte fra 3. til 6. august.

Nordisk workshop

I tillegg til foredrag om de ulike stedenes historie og ekskursjoner til severdigheter av historisk interesse, er det tradisjon for at seminarene har et felles tema som belyses fra de ulike landenes ståsted ved innlegg på en felles workshop.

Hvert land har ansvar for å presentere et bidrag. «Den politiske situasjonen og bevaringen av velferdsstaten – utfordringer og muligheter», var arbeidstittelen for fjorårets seminar. Slik fikk vi en kort innføring i den nære politiske historien til våre naboland, hvordan den politiske situasjonen ser ut nå og litt om hvordan man ser for seg fremtiden.

Utover de ulike lands presentasjoner fikk vi en forelesning av dr. Ann-Catrin Junger om den aktuelle politiske situasjonen i Norden sett under ett.

Velferdsstatens fremtid

Felles for Danmark, Sverige, Finland og Norge, kunne seminardeltakerne observere, var den sterke fremgangen til høyrepopulistiske partier. Men deres politiske situasjon varierer. I Norge og Finland sitter henholdsvis Fremskrittspartiet og Sannfinnene i regjering. I Sverige vil ikke de andre partiene ha noe med Sverigedemokratene å gjøre, mens i Danmark gjorde Dansk Folkeparti et brakvalg i fjor vår, men nekter å ta sete i regjeringen.

I alle landene fanger de høyrepopulistiske partiene opp en god del velgere som ikke føler seg hjemme blant de øvrige partiene. På Island har det derimot ikke vokst frem noe sterkt høyrepopulistisk parti.

En smakebit av Ålands historie

Innimellom forelesninger og seminarer var det utflukter til Ålands severdigheter som Selvstyregården i Mariehamn, Kastelholm slott med middag i Smakbyn, rundtur på Åland med besøk på Taffelfabrikken, et par middelalderkirker og Stallhangens bryggeri samt grillaften på brygga ved Solhem pensjonat i nydelig sensommervær.

Seminaret ble avsluttet med besøk på Sjøfartsmuseet i Mariehamn med etterfølgende lunsj ved havnen. Der ble de finske arrangørene behørig takket, og stafettpinnen gitt videre til den islandske delegasjonen, som inviterer til nye historielærerdager i 2018.

Historiske doktoravhandlinger i 2015

I 2015 ble det levert 31 historiske doktoravhandlinger ved universitetene i Norge. I listen har vi valgt også å inkludere arkeologiske oppgaver, da vi tror at disse i mange tilfeller vil være av interesse for HIFOs medlemmer. Vi gratulerer de nye doktorene.

NTNU

Jan Frode Hatlen – *Honour and Domestic Violence in the Late Roman West, c. 300–600 A.D.*

David Berg Tuddenham – *Skipsfunn som samhandling i norsk kulturminnevern: fra famlende begynnelse med store forventninger til sterk dikotomi og utfordring i forvaltningen*

Gunnar D. Hatlehol – *«Norwegeneinsatz» 1940–1945: Organisation Todts arbeidere i Norge og gradene av tvang*

Dag Ove Skjold – *Organisering og samarbeid i norsk elforsyning, ca. 1900–1985*

Øystein Ekroll – *The Octagonal Shrine Chapel of St Olav at Nidaros Cathedral: An Investigation of its Fabric, Architecture and International Context*

UiB

Sören Koch – *En naturlig rettsorden for det dansk-norske kongeriket: en rettshistorisk analyse av Ludvig Holbergs lærebok i natur- og folkerett*

Anne Madeleine Botslangen – *Den psykiatriske pasient: en begrepshistorisk studie*

Henriette Hafsaas-Tsakos – *War on the Southern Frontier of the Emerging State of Ancient Egypt: A Warfare Perspective on the History of the A-Group People in Lower Nubia during the 4th Millennium BCE*

Torbjørn Preus Schou – *Mobile Pastoralist Groups and the Palmyrene in the Late Early to Middle Bronze Age (c. 2400–1700 BCE): An Archaeological Synthesis Based on a Multidisciplinary Approach Focusing on Satellite Imagery Studies, Environmental Data, and Textual Sources*

Kristin Kavli Adriansen – *Et kvinneyrke tar form: sykepleie i Rogaland 1870–1970*

Rolf Harald Stensland – *Forsyningssituasjon og krigsprioriteringer: Tyskland 1914–1916*

Dunja Blažević – *Jakten på et fagfelt: den skandinaviske kvinne- og kjønnshistoriens fremvekst i skjæringsfeltet mellom historieforskning og kvinne- og kjønnsforskning*

Mads Langnes – *Utskiftingsrett og gardsskipnad: innmarksutskiftingar, tun og teigblanding i tre ulike landslutar*

Sigrid Samset Mygland – *Gender and Material Culture: Women in Medieval Bergen: A Contextual Analysis of Gender-Related Artefacts from Bryggen in Bergen, 1170–1476*

Kjersti G. Berg – *The Unending Temporary: United Nations Relief and Works Agency (UNRWA) and the Politics of Humanitarian Assistance to Palestinian Refugee Camps 1950–2012*

Håkon Harket – *Paragrafen: Eidsvoll 1814*

Tonje Haugland Sørensen – *The Second World War in Norwegian Film: The Topography of Remembrance*

UiO

Ada Elisabeth Nissen – *The Peace Architects: Norwegian Peace Diplomacy since 1989*

Hans Morten Synstnes – *Den innerste sirkel: den militære sikkerhetstjenesten 1945–2002*

Truls Hallberg Tønnessen – Al-Qaida in Iraq: The Rise, the Fall and the Comeback

Marianne Hem Eriksen – *Portals to the Past: An Archaeology of Doorways, Dwellings, and Ritual Practice in Late Iron Age Scandinavia*

Arnhild Johanna Skre – *Hulda Garborg: nasjonal strateg. Del 1: Hulda Garborg. Nasjonal strateg: ein biografi. Del 2: Tilnærmingar, metode, drøftingar og val*

Hanne Lovise Aannestad – *Transformasjoner: omforming og bruk av importerte gjenstander i vikingtid*

Margaretha Adriana van Es – *The Stigma of Being Oppressed: Self-Representations by Women with a Muslim Background in Minority Organisations in Norway and the Netherlands 1975–2010*

Marte Heian-Engdal – *Twenty years of Crocodile Tears: The International Treatment of the Palestinian Refugee Issue, 1948–1968*

Lene Os Johannessen – *Constituting Artemis: The Social and Cultural Significance of Votive Offerings in the cults of Artemis at Brauron, Ephesos and Sparta*

Vibeke Maria Viestad – *Dress as Social Relations: An interpretation of «Bushman Dress» as Represented in the Bleek & Lloyd, Dorothea Bleek and Louis Fourie Collections in South Africa*

Kristoffer Vadum – *Bruk av kanonistisk litteratur i Nidarosprovinsen ca. 1250–1340*

Sigurd Christian Sørlie – *Solkors eller hakekors: nordmenn i Waffen-SS 1941–1945*

Frode Færøy – *Fiende eller forbundsfelle? Norske hjemmefront- og eksilorganers forhold til den kommunistiske motstandsbevegelsen (1942–1945)*

Lotte Eigeland – *Maskinmennesket i steinalderen: endring og kontinuitet i steinteknologi fram mot neolitiseringen av Øst-Norge*

Disputerer du i 2016, eller kjenner noen som gjør det? For å få en så komplett liste som mulig, setter redaksjonen pris på tips til neste års liste: historikeren@hifo.no

Minneord

Redaksjonen

I det følgende tar vi for oss fagfeller som har gått bort siden sist. Et par bautaer utenfor historiefaget i strengeste forstand, benytter vi også anledningen til å minnes. Men vi begynner i vår midte, med en vinner av HIFOs Sverre Steen-pris.

Dag Skogheim (1928–2015)

Dag Skogheim var lærerskoleutdannet, med grunnfag blant annet i folkeminnevitenskap. Fra tenårene av måtte han i hele elleve år undergå behandling for tuberkulose. Dette preget deler av forfatterskapet. Gjennom et omfattende skjønnlitterært og faglig forfatterskap fra 1970 og framover huskes han for å ha trukket fram viktige temaer innen sosialhistorie, i tillegg til nordnorsk arbeiderbevegelse og krigsstoff.

Det var for boka *Sanatorieliv: fra tuberkulosens kulturhistorie* i 2001 at han ble tildelt HIFOs Sverre Steen-pris året etter. Han døde 4. desember 2015, 87 år gammel.

Berge Furre (1937–2016)

Berge Furre vil mange yngre historikere forbinde med verket *Norsk historie 1914–2000*, som sto på universitetspensum som grunnbok, eventuelt den tidligere utgaven av boka som dekket årene 1905–1990 og ble utgitt i 1991. Allerede Furres andre utgivelse, etter hovedoppgaven i 1968, var en norgeshistorie som dekket tida fra 1905 til 1940.

Furre var universitetslektor ved Universitetet i Tromsø fra 1971, dosent fra 1975 og professor fra 1985. På samme tid satt han blant annet på Stortinget og som leder i SV. Et annet større verk fra hans hånd var *Soga om Lars Oftedal* i to bind (1990), og fra 1991 dreide han seg

enda mer mot det ekklesiastiske da han ble professor i teologi ved Universitetet i Oslo.

Historieskrivingen bar preg av det kulturelle og ideologiske ståstedet, hvilket Gudleiv Forr beskriver i oppføringen om Furre i *Norsk biografisk leksikon*.

Som en sentral politisk aktør ble Furre også en av de få som har kunnet innlemme seg selv i norgeshistorien. Han var riktignok «i tvil om hvordan han skulle skrive om seg selv», erindrer SV-politiker Tora Aasland i et minneord i *Morgenbladet*. «Han lurte på om han kanskje skulle gjøre det i en fotnote. Jeg protesterte heftig, og det ble heldigvis ordentlig tekst», forteller Aasland. I den siste utgaven av *Norsk historie* ble det en billedtekst om hans rolle i Lund-kommisjonen: «Det vekte også oppsikt at ein av kommisjonsmedlemene, Berge Furre, hadde vorte etterforska av POT medan arbeidet med rapporten pågjekk».

Lars Roar Langslet (1936–2016)

Politiker med et motsatt ståsted, i partiet Høyre, var Lars Roar Langslet. I tillegg var Langslet utdannet idéhistoriker, og har satt sitt preg på norsk historieskrivning. *Riksmålsbevegelsens historie* er et av verkene Langslet har utgitt, men mer kjent er han for sine biografier. Blant annet fikk John Lyng, Ludvig Holberg og ei rekke konger sine liv nedskrevet av den opprinnelige hallingdølen – sist med en jubileumsutgave om Christian Frederik utgitt i 2014.

Om han har norgesrekord i å få fest-skrift i tidlig alder – et slikt ble utgitt til hans 21-årsdag i 1957 – vet kanskje noen av *Historikerens* lesere? Norges første kulturminister, slik overskriftene lød etter hans død 18. januar, var han imidlertid ikke. Nasjonal Samling var både det første partiet som hadde et kulturpolitisk program, og partiets Gulbrand Lunde var de facto den første kultur- (og folkeopplysnings-)ministeren. Dette faktum marginaliserer ikke Langslets rolle i det norske samfunnet. Noen vil huske ham best for politiske vedtak om NRK-monopol og nærradioer, andre altså mer for hans biografier og andre bøker, som ga ham Anders Jahres ærespris i 2011.

Fredrik Barth (1928–2016)

Den største av dem alle, internasjonalt, var imidlertid Fredrik Barth. Sosial-antropologen gjennomførte ei rekke monumentale feltarbeider og studier fra 1950-tallet, som til dels siteres fortsatt.

Dagens samfunnsvitenskap er morgendagens historie, og få hadde like god innsikt som Barth i for eksempel hvordan Taliban fungerte i Afghanistan. Da han utga sin siste bok i 2008, 80 år gammel, var det nettopp om dette aktuelle emnet.

Barth gikk bort 24. januar. Boka *Fredrik Barth: en intellektuell biografi* som Thomas Hylland Eriksen ga ut i 2013, er vel verdt å lese for mer innsikt i arbeidet til denne akademikeren som enda mer enn i norgeshistorien har gått inn i sitt fags internasjonale historie.

75-årsmarkering for bombingen av Bodø

27. mai inviterte HIFO og byhistoriekomiteen i Bodø inn til 75-årsmarkering av dagen da to tredjedeler av byens bygningsmasse ble bombet i grus av tyskerne under andre verdenskrig. Om lag 150 mennesker hadde funnet veien til Folkets hus for å følge markeringen, der foredrag om hjelpearbeidet etter bombingen, og gjenreising av byen stod i fokus.

Knut Harald Strand
HIFO Bodø

Mandag 27. mai 1940 kom tyske bombefly mot Bodø. Syv dager før, 20. mai, hadde tyskerne gjennomført sitt første flyangrep mot byen der Norges Bank, kinogården, samt tre andre bygninger ble ødelagte. Denne bombingen førte til at store deler av byens befolkning evakuerte bykjernen ut til hytter og friluftsområder i dagene som fulgte, noen også innover fjorden til tettsteder som Valnesfjord og Fauske.

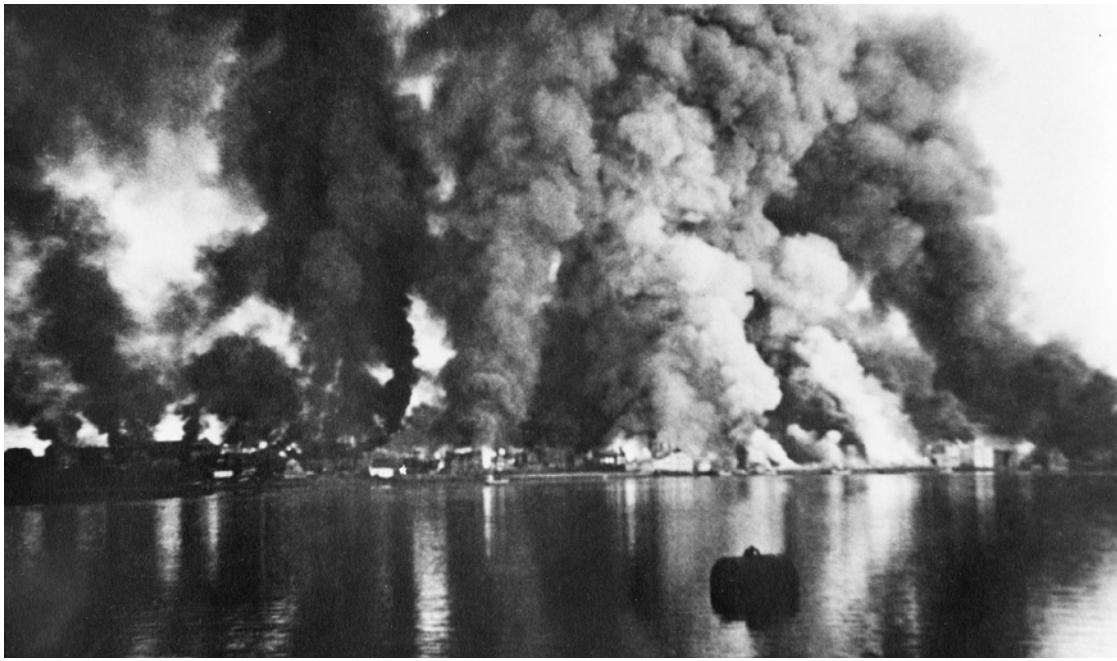

Fra bombingen av Bodø 27. mai 1940. Foto: Kristian Helgesen/Arkiv i Nordland AIN.961008.0057

Bodø etter bombingen. Foto: Eivind Thorsvik/Arkiv i Nordland AIN.A11173.0445

Bodø som mål

Bodø ble særlig aktuelt for tyskerne idet britene anla flyplass for britiske jagerfly på jordene til Nordland Landbruksskole. Om morgenen 27. mai kom de første tyske bombeflyene, hvis hovedformål var å sette radiopeilestasjonen og to av flyene til Royal Air Force ved Bodø flystasjon ute av spill.

Selve hovedangrepet mot byen kom samme ettermiddag. På litt over to timer ble store deler av byen bombet, 420 av byens 760 hus ble lagt i ruiner. Selv etter evakueringen befant det seg rundt 1500 mennesker i byen. 15 av disse omkom.

Gjenreisningen

Først ut av kveldens tre foredragsholdere var Helga Tvinnerheim, som er professor emeritus i kunsthistorie ved NTNU. Hun fortalte om arkitekt og professor Sverre Pedersen og hans medvirkning til gjenreisningen av Bodø etter krigen. Pedersen var en sentral skikkelse ved flere gjenreisningsprosjekter og stod som ansvarlig for den sentralt ledete institusjonen Brente steders regulering fra 1940–45, hvis hovedformål var å utarbeide reguleringsplaner for krigsherjede byer og tettsteder.

Gjenreisningen av Bodø ble for alvor satt i gang i 1945, etter krigens slutt. Fram til da hadde det meste av den sønderbombede byen fungert i provisoriske brakker, og det var viktig å få arbeidet i gang. Pedersen tegnet byplanen, og gjenreisningen var ferdigstilt i 1952. Byen er i dag kjent for sitt særpreg med en nøktern og funksjonell stil.

Svenske brakker

Etter Tvinnerheim fulgte tidligere lektor Herman Svendsen opp med å fortelle om hjelpearbeidet som fant sted i Bodø etter bombingen. Etter bombingen stod en hel bybefolkning uten tak over hodet, og allerede sommeren 1940 startet det første

De godt og vel 150 frammøtte fikk høre om hjelpearbeidet som ble gjort og om gjenreisning av Bodø etter bombingen i 1940. Foto: Knut Harald Strand

Dagny Scheid forteller om sin opplevelse av bombingen i 1940. Da angrepet skjedde befant hun seg hos slektninger på Løp, like nord for byen. Datteren Karin hadde hun i magen. «Vi så svart røyk fra bombene», forteller Dagny om minnene fra dagen. Foto: Knut Harald Strand

hjelpearbeidet opp for å løse bolignøden. Det ble tatt opp statlige lån som skulle finansiere brakker, men tyskerne forsinket arbeidet, og selve byreguleringen ble først vedtatt tre år etter bombingen.

I mellomtiden tilbød det svenske Røde kors seg å stille opp med ferdige trehus, der det eneste som måtte gjøres var å montere husene på boligområdet. Svenskebyen ble reist, men noe problematisk ble det da det viste seg at disse husene ikke var rustet til å tåle særlig godt nordnorske forhold. Likevel, selv om dette ikke var en varig løsning, berget det den akutte boligkrisen.

Krigens myter

Avslutningsvis innledet professor i historie Steinar Aas (Nord universitet) til temaet «Myter om krigen – eksempelet Bodø». Aas er for øvrig medforfatter på det nye verket om Bodøs historie som kommer ut til Bodøs 200-årsjubileet i 2016, der han er ansvarlig for bind tre for årene 1890–1950.

Aas ønsket å peke på noen sentrale dilemmaer og myter rundt hendelsene i 1940, og stilte flere interessante spørsmål: Var tyskernes bombing ment som terrorbombing? Skulle Bodø være nøytral i krigen? Hva med England sin rolle, hadde de bare fredelige hensikter? Tyskerne ødela det meste, men lot viktige bygninger stå. Var det blant annet slik at øltørste tyskere sparte bryggeriet?

Underveis i arrangementet hadde Folkets hus i Bodø fått et spesielt besøk. Dagny Scheid fylte 25 år samme dag som tyskerne bombet Bodø. Hun feiret dermed sin 100-årsdag på denne markeringen. Under bombeangrepet befant Scheid seg hos slektninger like nord for Bodø, og hun fortalte om hvordan hun hadde sett svart røyk fra bombene som steg opp fra byen. De som hadde møtt opp på Folkets hus denne kvelden, fikk dermed også oppleve et tidsvitne for hendelsene som har preget Bodø og byens befolkning i lang tid etterpå.

Bunker-turisme i Bodøs omland

27. september i fjor drog eit 20-tals medlemmar i HIFO Bodø på ekskursjon til det tyske festningsverket på Straumøya, på sørsida av Saltenfjorden i Bodø. Turen var del av foreiningas fokus på andre verdskrigen i samband med 75-årsmarkeringen av angrepet på Noreg i 1940 og den påfølgande okkupasjonen.

Fredrik Grønning Lie
Arkivar, Statens vegvesen, Bodø
Steinar Aas
Professor, Nord Universitet, Bodø

Dei spente deltakarane møttest på parkeringsplassen rett ved nordbatteriet på Straumøya, der elektrikaren Thomas Lillevoll – ein av eldsjelene i Bodøs krigshistoriemiljø – starta omvisinga. På ein beskjeden og interessant måte sette han den tyske aktiviteten inn i ein større krigs- og okkupasjonshistorisk kontekst.

Lillevoll er primus motor bak heimesida som er ein viktig ressurs for ein kvar «bunker-turist»: www.thomaslillevoll.net. Her finst foto og kartreferansar til det meste av festningsverk etter den tyske okkupanten mellom Sør-Troms og Trøndelagsgrensa. Saman med KGB – Krigshistorisk Gruppe Bodø – arbeider han energisk for å ta vare på og vise fram arven etter den tyske paranoiaen i nord. Dei tyske festningsverka la beslag på store ressursar under okkupasjonen.

Over og under bakken

Lillevoll viste på ein to-timars tur deltakarane rundt i det imponerande batteriet, der hovudfunksjonen ved etableringa hausten 1942 var å verne innseglinga til Bodø. Han synte

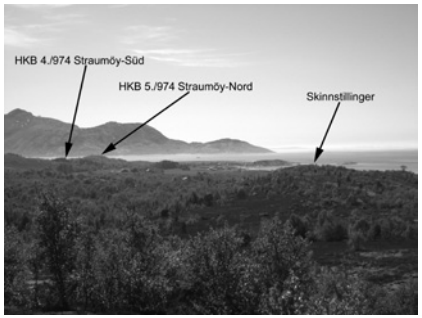

Fra Thomas Lillevoll si heimeside: Straumøyfortet i landskapet. Foto: Thomas Lillevoll

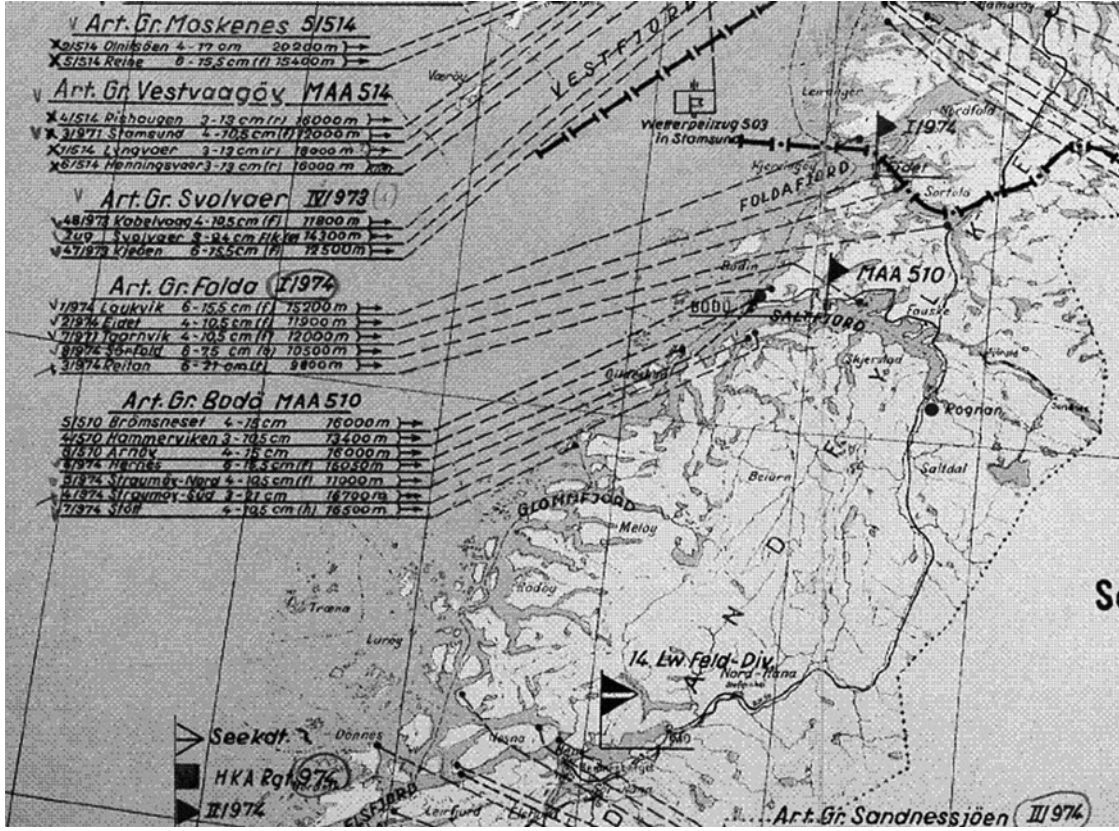

Kystforta rundt Bodø. Foto: Bodø krigshistoriske museum

tilhørarane blant anna kommandobunker, kanonstillingar, fjellanlegg med tilhørande originale vanntankar og mannskapsbunkere. Anlegga var i imponerande god stand etter tæring gjennom 70 år.

Etter den grundige omvisinga – både over og under bakken – var det lunsjforedrag på Seines Grendehus, berre eit steinkast frå batteriet. Her vart det matpakke og medbrakt kaffe, under masterstudenten Arild Vaag Prestøy si utgreiing om masterarbeidet om den politiske nyordninga i Steigen kommune under okkupasjonen. Etter det var det professor Steinar Aas frå Nord universitet sin tur. Han plasserte den tyske aktiviteten på Straumøya inn i ein større realhistorisk kontekst.

Thomas Lillevoll guida HIFO Bodø rundt på fortet. Foto: Arild Vaag Prestøy

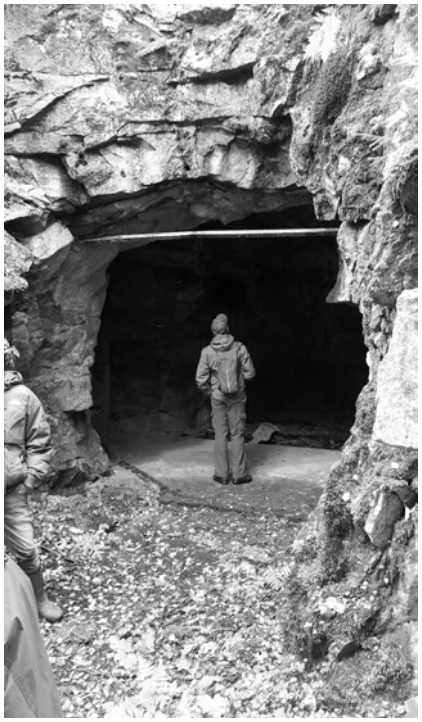

Ein av deltakarane framfor ein av inngangane på festninga. Foto: Arild Vaag Prestøy

Endringar i lokalsamfunn

Steinar Aas kunne fortelje at krigen snudde opp ned på mange lokalsamfunn nordpå, fordi det tyske nærveret var så stort.

Straumøya var ikkje noka unntak. Her fanst slavearbeidarar frå ulike nasjonar, tyske entreprenørar og ingeniørar, sovjetiske krigsfangar, og tyske soldatar og offiserar. Dei fleste tyske budde på gardane rundt festninga, og skolestover og grendehus vart rekvirert. Det stilte både store krav til sivilsamfunnets tolmod og samarbeidsevner, og skapte ein ny kvardag for mange i området.

Ein og annan barnefødsel vart det og i kyrkjelyden i området der festningsverka låg. I Straumen kyrkjelyd hadde til dømes 10 prosent av dei døypte i 1943 og 1945 tysk far.

Noreg – «zone of destiny»

I 2007 kom boka *Fortress Third Reich: German Fortifications and Defense Systems in World War II* ut. Forfattarene Kauman og Kaufman meiner Hitler såg norskekysten som ei «zone of destiny». Noreg vart derfor prioritert først da det gjaldt festningsverk, før Frankrike, Belgia, Nederland og Danmark.

Det første raidet mot Lofoten i mars 1941 førte til ny angst for britisk invasjon i nord. Derfor starta tyskarane si «Nordverstärkung» frå mai 1941 – der særleg enkelthamner vart sikra langs kysten.

Måløyraidet og det andre Lofotraidet ved juletider 1941 synte at den norske kystlinja skilte seg frå dei andre europeiske landa. Her mangla infrastruktur, og okkupanten ville sikre området med kaier, flylandingsplassar, marinebasar, festningar og meir.

Jernbanen vart utbygd

Vegar og jernbane mangla også, og med USA med i krigen i desember 1941, vart trugsmålet frå vest større.

Då jernbanen kom til Mo i Rana i mars 1942, vart transporten letta, men framleis måtte tropper og forsyningar nordover over på farefulle båttransportar inntil jernbanen stod klår til Kirkenes – dit den aldri kom.

Fram til 1943 kunne dei og nytte svensk hjelp, då fleire hundre tusen tyske soldatar vart transportert gjennom Sverige ved hjelp av den såkalla «permittent-trafikken», mellom Narvik og Trondheim, og Narvik og Oslo.

Fangefylket Nordland

Alt anleggsarbeid kravde dessutan arbeidshjelp, og det var lite folk nordpå. Trass i at 120 000 nordmenn arbeidde hausten 1940 for Organisasjon Todt, som hadde ansvar for stordelen av utbygging, forlanga den tyske leiaren von Falkenhorst derfor 145 000 krigsfangar til arbeidet.

Han fekk hjelp, og våren 1945 var det så mange som 40 000 fangar berre i Nordland. I alt var det 40 permanente fangeleire i Noreg, der flesteparten av fangane var sovjetiske, polske og jugoslaviske, men der var óg slavearbeidskraft frå andre delar av dei tyskokkuperte områda.

«Fall Falke» og Straumøya Nord

Tidleg i 1944 kom så operasjonsordren for «Fall Falke» – namnet på den tyske planen mot den allierte invasjonen av Noreg. Her inngjekk festningsanlegg kring Lofoten: Lødingen, Trondenes og Steigen.

I tillegg var Bodø og Sandnessjøen forsterka ved «Nordverstärkung». Berre rundt Bodø by stod det no 19 ulike luftvernstillingar, og 40 andre støttepunkt i og rundt hamna og flyplassen ved byen.

På Bodø-halvøya i dag er små og store bunkeranlegg både inne i sentrum og ute i marka anten sprengt i lufta, stengt av eller murt igjen. Nokre er til og med blitt del av hus bygd opp på ruinane dei tyske bombeflya la etter seg 27. mai 1940, då det meste av Bodø sentrum vart utsletta.

Straumøy Nord – ei open festning

På Straumøya Nord, rett over fjorden frå byen ved innseglinga til Saltenfjorden, stod batteriet klårt hausten 1942 med fire 10,5 cm franske kanonar. Dei dekte 12 kilometer ut i vest, mens festningane på Nord-Arnøy og Bremnes dekte nord.

Ferda vidare: til «sydbatteriet» på Straumøya for dei aller ivrigaste. Foto: Arild Vaag Prestøy

Straumøya Nord var det best utbygde kystfortet i området, og kanskje også det best bevarte i dag. Her ser ein best korleis dei tyskbygde kystforta verka og var oppbygd. Kanonstillingar er intakt. Fjellanlegga under stillingane er opne for ferdsel under bakken. Det same er kommandosentral og mannskapsbunkrar. Også grunnmurane til brakkene rundt finst der.

At anlegget fungerte etter siktemålet er også klårt. Det kom aldri i strid under heile okkupasjonen. Ingen våga seg på det.

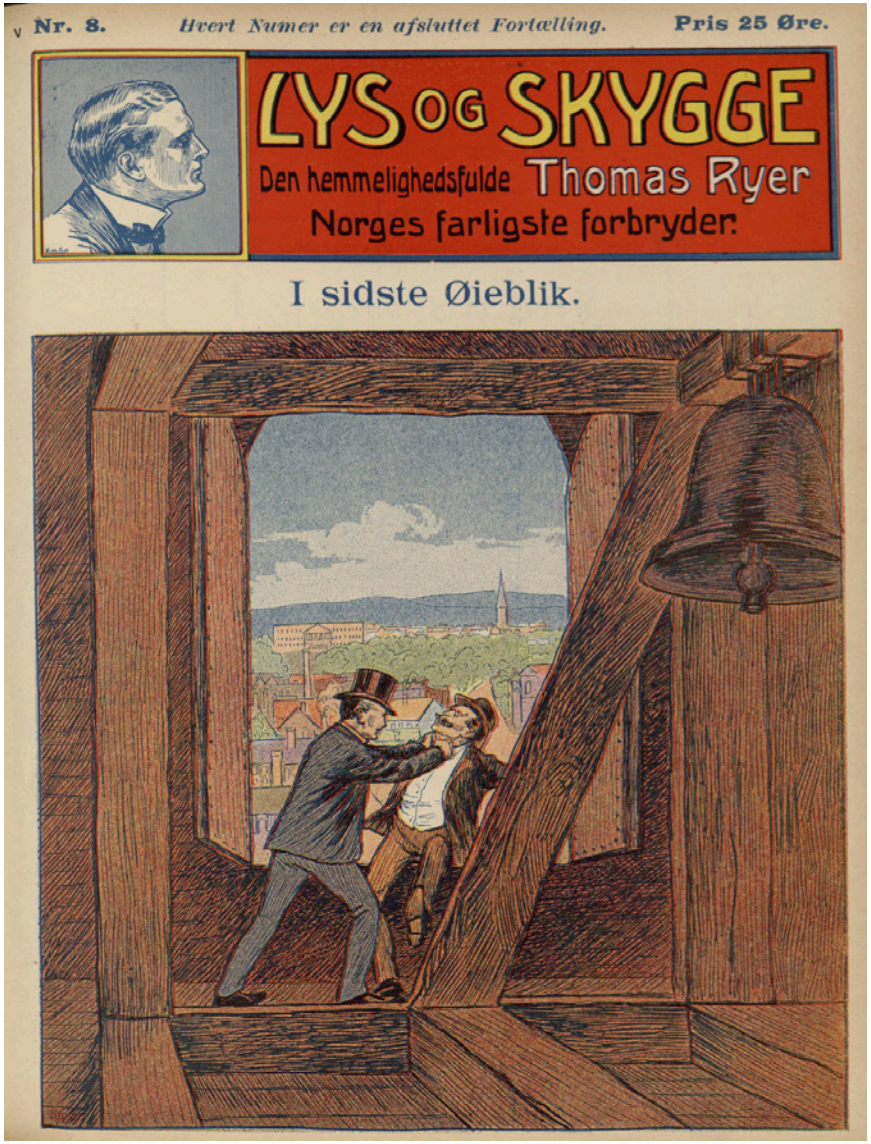

Betjent med flosshatt: «Gribb havde Aandsnærværelse nok til hurtig at gribe ham i Skjægget og rykkede til.» Knut Gribb slåss mot skurken Thomas Ryer i klokketårnet på Vor Frelsers Kirke i fortellingen «I sidste Øieblik» fra magasinet Lys og Skygge nr 8, 1908. Foto: Nasjonalbiblioteket/Bokhylla.no/ utenfor opphavsrett

Nasjonalbibliotekets arkivdykk

Når underholdningshistorie er kronisk underdekket i historieskrivingen, er det godt at noen av våre profesjonelle underholdere har akademisk kompetanse.

Morten Haave
Historikeren

Påstanden om underdekning har kanskje selv en underdekning – av empiri. Det er imidlertid et faktum at det for eksempel ikke finnes noen faghistorisk oversikt om sirkusunderholdning, som da er hensatt til amatører å dekke.

Det er her Nasjonalbiblioteket kommer på banen, som ansvarlige for arkivene til all mulig historie, også den «trivielle». For å synliggjøre sin identitet som «nasjonens hukommelse» tilbyr de også denne våren et variert program for publikum, hvor saker de har i sine store hvelv og hyller plukkes fram, vises og analyseres på forskjellige måter. I uke 2 hadde biblioteket således et arrangement hver eneste dag fra mandag til fredag.

Noen arrangementer er enkeltstående, andre går som en serie. Da det ble reklamert for en av foredragsseriene med at «usammenhengende rør kan forekomme», var *Historikeren* på pletten.

«Jabbing» av faginteresse

Personen som rørte rundt i arkivalia denne våren er Knut Nærum. Han fikk etter sigende følgende bestilling: «Gå i arkivet, finn noe du er interessert i og hold et foredrag». Raskt tenkte han mer på framlegget som tok form som et kåseri. Til slutt kom Nærum fram til at «jabbing» var mest dekkende. Kan historikere likevel ha noe å hente hos den satiriske radikaleren?

Folkelesningen var tema for Nærums første foredrag, representert ved *Detektivmagasinet* generelt og bladets frontfigur, betjent Knut Gribb, spesielt. Der det å skrive om ideologiske grupperinger virkelig er i vinden for tiden, har flertallet i folket tradisjonelt lest mer av denne typen

Knut Gribb hadde ulikt å bale med, viser dette kartet laget av Knut Nærum. En av de gale vitenskapsmenn, som vanligvis bodde i strøkene opp mot Blindern, sto blant annet for en kjempemoldvarp. Foto: Morten Haave

litteratur, kvinneblader og kristne skrifter. Tilknytningen til storpolitikken er likevel lett å spore.

Politisk relevans

Da *Detektivmagasinets* forgjenger i ånden, Lys og Skygge, ble til i 1908 hadde utgiveren brodd mot «den utenlandske hefteflom» av antatt fordervelig innhold. I motsetning til importmagasiner inneholdt nyvinningen «ikke unødig detaljerede udmalinger av mord og andre gyseligheter, idet hovedvægten er lagt paa fremstilling af personer, som i særlig grad udviser skarpsind, mod og aandsnærværelse og paa handlinger, som udmærker sig ved spænding uden at være i nogen henseende bloddryppende» (Nordberg, *Døden i kiosken*, s. 123).

I årene etter 1905 steg de norske institusjoner frem som noe som var verdt å forsvare. En politihelt var tidens svar for å beskytte nasjonen mot «fribyttere, oppviglere og utlendinger», fortalte foredragsholderen.

– Trusselen var mer utenlandsk jo nærmere vi kommer 1938, fortsatte Nærum med utgangspunkt i titlene i en Gribb-katalog fra dette året.

Politiets fall ble også bladets

Etter krigen fortsatte *Detektivmagasinets* fortellinger, med nye titalls forfattere som byttet på å bruke mellomkrigstida som setting. Bladet – og sjangeren – gikk inn i kjølvannet av anti-autoritarianismen fra 1960-tallet som plutselig gjorde politiet til gjenstand for allmenn kritikk og alterasjon.

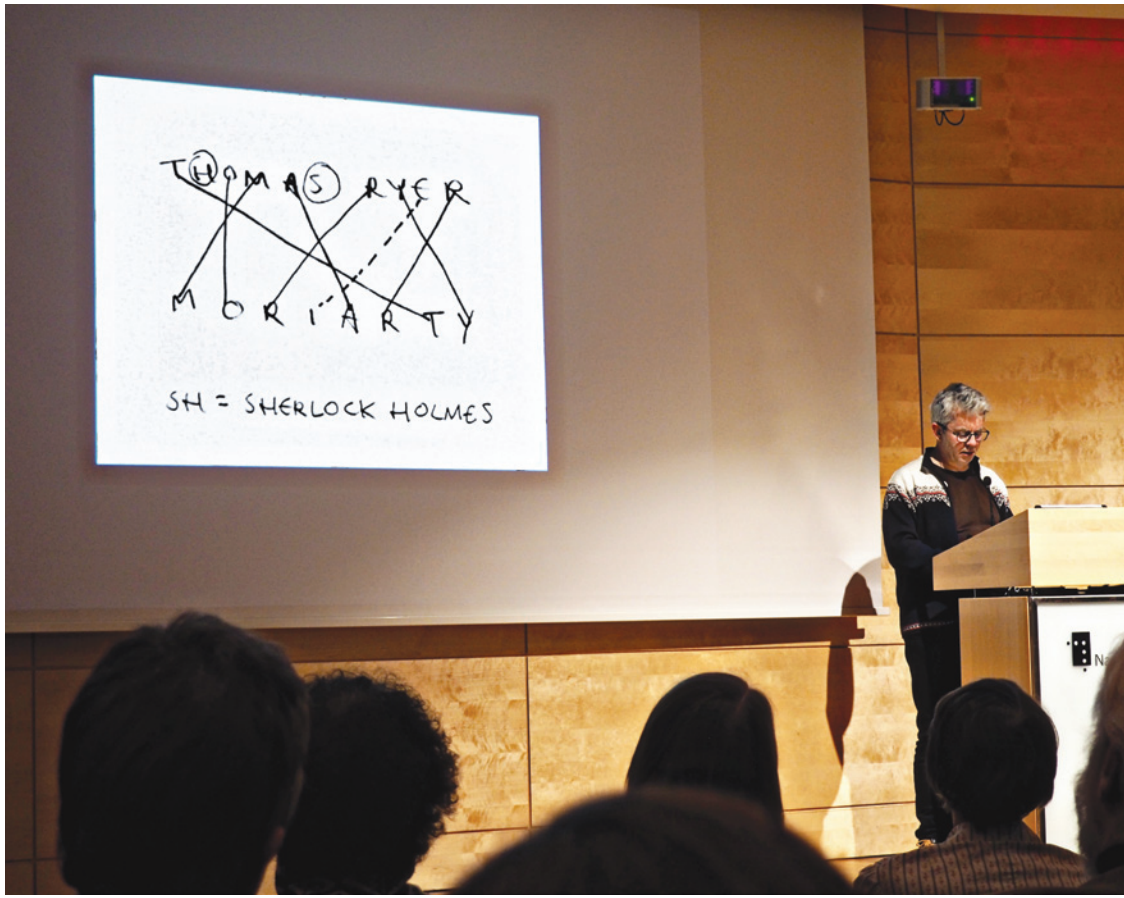

Utenlandske inspirasjonskilder avdekkes ved sirlige anagramopptegnelser. Navnet til Knut Gribb-opponenten Thomas Ryer består av bokstavene «SH» (Sherlock Holmes) og «MORIARTY» hvis E uttales som I. Foto: Morten Haave

– I dag ser vi at det er langt mellom politiutstyr i lekebutikkene. Det er mer i sexsjappene. Tror jeg. Jeg har aldri vært der, pustet Nærum friskt på de mer fagstringente academici som måtte befinne seg i salen.

Den som underholder profesjonelt, kjenner fort mennesker igjen etter type og kan belyse uvante årsakssammenhenger, i tillegg til all påpøsing med artige digresjoner. Og så er det jo bare å gå videre til den mindre «rørende» sekundærlitteraturen, som også Nærum lånte flittig av. En av forfatterne satt også på første rad, og etter foredraget og applausen var det sågar tid for en runde

Knut Nærum foran noe av det han fant da han skulle lete etter noe han likte. Nasjonalbiblioteket har uendelig med stoff å vise fram. Foto: Morten Haave

hvor ekspertene fikk påpeke den håndfull feil som var ytret fra foredragsstolen.

Håpet om å bli utsett til en slik kommentatorrolle ved eventuelle framtidige foredragsserier må da være alle historikeres drøm.

Utsnitt fra Carl C. Wischmanns protokoll, august/ september 1871. Foto: Nasjonalbiblioteket

Det første fotografiet av Ivar Aasen

Arthur Tennøe
Seksjonsleder, Nasjonalbiblioteket

Carl C. Wischmann starta som daguerreotypist i Århus på 1840-talet, men flytta sidan til Noreg og er i ettertid kjend som ein sentral figur i norsk fotohistorie. Som så mange andre fotografar i perioden flytta han rundt og dreiv fotografering ei rekke stader, og var mellom anna innom Stavanger, Bergen og Trondheim. I Christiania starta han atelier i 1853 i Østre Gade 18 og seinare i Stortingsgaden.

Her ser vi eit blad frå Wischmann sin protokoll frå året 1871, for august og september. Fotografia er utsnitt frå større fotografi og limt inn kronologisk etter dato, og gir eit utsnitt av produksjonen i perioden. Det viser 107 opptak med til saman 114 personar, derav 52 kvinnelege.

Å få tatt eit portrettfoto hos fotografen var no tilgjengeleg for større delar av folket. Men av dei over hundre ansikta som fins

T.v: Carl C. Wischmanns protokoll, august/ september 1871. Foto: Nasjonalbiblioteket

på denne sida frå fotografen sin demokratisk oppstilte protokoll, trer eitt fram: Ivar Aasen. Han var hos fotografen den 12. september 1871, ifølge protokollen.

Det er det første fotografiet vi har av han, ein 58-årig målmann og forfattar. Og akkurat dette biletet har levd vidare; etter Aasens død danna det førelegget for Olav Rusti si teikning av ein opphøgd grunnleggjar av det nynorske skriftspråket.

Under biletet av Aasen står det og «20 springstøvler nye»: «Palimpsesten» har opphavleg vore ein regnskapsprotokoll for 1865 for ein skomakar.

T.v: Det fullstendige fotografiet av Ivar Aasen frå 1871. Foto: Carl C. Wischmann/ Ivar Aasen-tunet

Arbeidsutvalg

Leder: Gro Hagemann, tlf. 928 69 186,
e-post: leder@hifo.no / gro.hagemann@iakh.uio.no

Nestleder: Marthe Hommerstad, tlf. 934 41 843,
e-post: marthe.hommerstad@outlook.com

Kasserer: Ingrid Myrstad, tlf. 986 13 006,
e-post: kasserer@hifo.no

Redaktør *Historikeren:* Henrik Olav Mathiesen
tlf. 470 42 336, e-post: historikeren@hifo.no

Øvrige styremedlemmer

Anne Kjersti Jacobsen, skolekontakt tlf. 975 32 358,
e-post: anne.jacobsen@baerum.kommune.no

Erik Opsahl, tlf. 735 96 125,
e-post: erik.opsahl@ntnu.no

Thomas Hagen, tlf. 469 20 446,
e-post: thomas.hagen@stiftelsen-arkivet.no

Lise Kvande, tlf. 414 01 224
epost: lise.kvande@plu.ntnu.no

Varamedlemmer

Karsten Korbøl,
e-post: kkorbol@start.no

Lena Ingilæ Landsem, tlf. 977 41 165,
e-post: lena.i.landsem@uit.no

Synne Corell,
e-post: synne.corell@gmail.com

Hallvard Notaker,
e-post: hallvard.notaker@iakh.uio.no

HIFO-sekretariatet

Stine Molteberg,
e-post: post@hifo.no

Lokallagsrepresentanter

Agder: Thomas Hagen, tlf. 469 20 446,
e-post: thomas.hagen@stiftelsen-arkivet.no

Bergen: Terje Breigutu Moseng,
e-post: terjebm@gmail.com

Bodø: Miriam Tveit,
e-post: miriam.tveit@uin.no

Nordvestlandet: Harald Johannes Krøvel,
e-post: haraldk@hivolda.no

Rogaland: Beate Aasen Bøe,
e-post: bat.aa.boe@gmail.com

Sogn og Fjordane: Anders Timberlid,
e-post: anders.timberlid@hisf.no

Tromsø: Bjørn-Petter Finstad,
e-post: bjornpetter.finstad@uit.no

Trøndelag: Tor Ivar Hansen,
e-post: tor.ivar.hansen@ntnu.no

Vestfold: Nina Sølversen,
e-post: ninasoelversen@gmail.com

Vest-Oppland: Morten Haave,
e-post: mnhaave@gmail.com

Østlandet:Maria Flaten Gunstad,
e-post: maria.flaten.gunstad@gmail.com

Redaksjonen

Redaktør: Henrik Olav Mathiesen.
epost: historikeren@hifo.no

Redaksjonsmedlemmer: Håvard Brede Aven, Vibeke Kieding Banik, Morten Haave, Miriam Finset Ingvaldsen, Amund Pedersen, Gjermund Forfang Rongved, Erik Tobias Taube.

Innmelding, kontingent og abonnement

Innmelding skjer til foreningens e-postadresse: post@hifo.no

Kontingent 660 kr per år, for masterstudenter 365 kr. Abonnement på Historikeren *koster 300 kr per år.*

Gards- og slektshistorie • Bygdehistorie • Byhistorie • Regionhistorie • Årbok • Rapport

Nytt bokprosjekt under utarbeidelse?

Ring 41 31 77 22: gratis veiledning om teknisk produksjon. Vi tilbyr:

- Rådgivning/grafiske tips
- Typografi, design, bildearbeid
- Trykk og innbinding
- Vi har lang erfaring med bokproduksjoner
- Trykk i skandinaviske og baltiske kvalitetstrykkerier
- Lokal prosjektledelse i Baltikum

PRINT IN BALTIC

bokstavogbilde.no
BRA PÅ BOK

Bra priser?

Sjekk selv på: post@bokstavogbilde.no
Eller ring: Arne Kjeldstadli, tlf: 41 31 77 22
Skabos gt 15, 3040 Drammen. Osloavdeling: Bygdøy alle 21, 0262 Oslo

Returadresse:

Den norske historiske forening (HIFO)
Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo
Postboks 1008 Blindern, 0315 Oslo